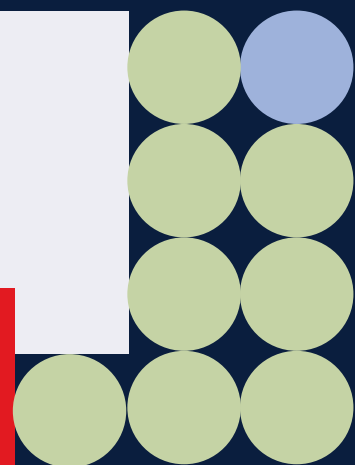
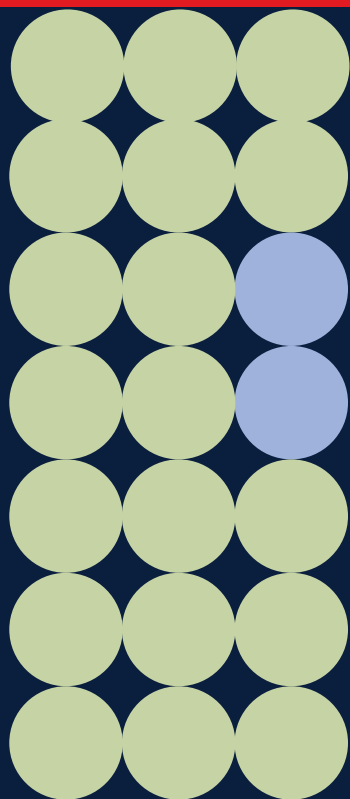

Uttalelser

Fellesforbundets landsmøte 2023

Uttalelser

**Fellesforbundets
landsmøte 2023**

INNHold

ORGANISERING, LÆRING OG DELTAKELSE	6
Felleskap og samhold	6
Særskilte organiseringsprosjekter	6
Medlemsorganisering	7
Konsernarbeid og bedriftsdemokrati	7
Tillitsvalgtopplæring	7
Hjelpemidler for tillitsvalgte	8
Ungdom	8
Mangfold – Likestilling – Likeverd	9
Etske retningslinjer og kulturendring	9
VERDISKAPING UNDER NYE BETINGELSER	10
Grønt skifte	10
Økonomisk regionalisering og blokkpolitikk	11
Nytt sikkerhetspolitisk bilde	12
Trygghet og tillit	13
Statlig eierskap	13
Statlige virkemidler	14
Kunstig intelligens	14
Fellesforbundets bransjer – ulike utfordringer	14
Utvikle – ikke avvike	14
Framtidsrettet og klimavennlig produksjon	16
EN HELHETLIG SAMFERDSELS- OG TRANSPORTPOLITIKK FOR BÆREKRAFTIG VERDISKAPING	18
Klima, miljø – det grønne skiftet	20
Kollektivtrafikk – persontransport	20
Teknologisk utvikling	21
STRØM- EN STRATEGISK RESSURS	22
Prioritering av kraft	22
Nye utslippsfrie energiformer	23
ARBEID ER NØKKELEN TIL VELFERD	26
Et arbeidsliv for alle	26
Trygghet for alle	26
Ansatte i varig tilrettelagt arbeid	27
Inkludering forutsetter tilrettelegging	28
Like muligheter til omsorg for barn	28
Bolig er ikke et investeringsobjekt	28
God helse gir bedre liv	30
DEN PRAKTISKE SKOLE SOM GRUNNLAG FOR EN GOD FAGOPPLÆRING	31

LÆRE HELE ARBEIDSLIVET – EN REFORM SOM GIR ALLE	
ANSATTE KOMPETANSELØFT	33
1. Rett til fri ved deltakelse i etter- og videreutdanningstiltak	33
2. Sikring av inntekt ved gjennomføring av etter- og videreutdanning	34
3. Nasjonalt system for utvikling av gratis EVU-tilbud for deltakerne	34
4. Reformen skal finansieres gjennom et spleiselag i utdanningsfond	34
INTERNASJONAL SOLIDARITET I EN USIKKER VERDEN	35
Israel og Palestina	35
UKRAINA	38
DEN POLITISKE SITUASJONEN	40
DET FAGPOLITISKE ARBEIDET OG SAMARBEIDET MÅ STYRKES	42
TARIFFPOLITISK UTTALELSE	44
Medbestemmelse og bedriftsdemokrati	44
Tillit og fleksibilitet	45
Lønn og fordeling – Frontfaget	46
Lavlønn	46
Behov for utvikling av overenskomstene	47
ET SERIØST OG ORGANISERT ARBEIDSLIV	48
Kampen mot løsarbeid	48
Offentlig innkjøp	50
Tilsyn	50
Allmenngjøring	52
Seriositet i transportbransjen	53
Et trygt og inkluderende arbeidsliv	53
Gjennomsnittsberegning av arbeidstiden	54
ET LIKESTILT ARBEIDSLIV	55
PENSJONSPOLITISK UTTALELSE	57
Avtalefestet pensjon (AFP)	58
Tjenestepensjon	58

ORGANISERING, LÆRING OG DELTAKELSE

Landsmøtet mener at Fellesforbundet skal være en organisasjon som fremmer aktiv deltakelse og et bredt engasjement blant medlemmer og tillitsvalgte. Utviklingen av organisasjonen må derfor ta utgangspunkt i den enkelte arbeidsplass. Fellesforbundet må som organisasjon i første rekke bidra til at medlemmer og tillitsvalgte settes i stand til å ivareta sine lønns- og arbeidsvilkår.

Landsmøtet erkjenner at den styrken vi trenger for å forbedre medlemmenes lønns- og arbeidsvilkår springer ut av sterke klubber på arbeidsplassene. For å få nødvendig styrke må de bygges opp som fellesskap som sammen løser oppgavene. Involvering, demokratiske prosesser og engasjement fra medlemmene er avgjørende. Derfor er det viktig å ha en bevisst holdning til hvordan vi kan gjøre det lettere for tillitsvalgte og aktive medlemmer å skape engasjement og aktivitet på arbeidsplassene. Alle i forbundet skal sette seg inn i og bidra til at kunnskap om organisering og grunnplansaktivisme blir spredt i organisasjonen.

Landsmøtet mener det er viktig hvilke begreper vi bruker – det preger hvordan vi tenker. Derfor understreker landsmøtet at arbeidet med å få flere til å bli medlem av Fellesforbundet, og å øke fagforeningsbevisstheten blant de som allerede er medlem, omtales som organisering.

Arbeidslivet er i utvikling, bransjer endrer seg, og nye yrker og bransjer oppstår, også innenfor våre organisasjonsområder. Landsmøtet mener forbundet må organisere også disse. Det gjelder også migrantarbeidere, som enten har flyttet hit, eller som pendler til Norge. Det legger vi best til rette for ved å lytte til hva de er opptatt av, ta deres behov og problemer på alvor, og være villige til å se på ting med nye øyne og nye måter å gjøre ting på.

Fellesskap og samhold

Følelsen og opplevelsen av fellesskap er ikke noe som bare kan vedtas, eller beskrives i noen rådgivende dokumenter. Det å ha et fellesskap i Fellesforbundet kommer gjennom aktiv samhandling og felles arbeid. Godt samarbeid på tvers av organisasjonsleddene får man ved å la de ulike leddene i organisasjonen ha reelle muligheter til å påvirke og delta. Derfor må det være enkelt å finne ut hvilke organisasjonsledd og personer som har ansvar for de ulike oppgavene i forbundet. I kommende periode ønsker landsmøtet at det blir brukt bredt sammensatte grupper til utviklingsarbeid når det er hensiktsmessig.

Landsmøtet mener at bedriftsbesøk og store samlende kampanjer er aktiviteter som fremmer samhandling og bygger en felles kultur, og dermed øker forbundets slagkraft og gjennomføringsevne.

Særskilte organiseringsprosjekter

Landsmøtet mener at målsetningen for vårt arbeid er å få bedriftsclubber som er tufta på fellesskap og gode tillitsvalgte. Særskilte organiseringsprosjekter er en god måte å bidra til å bygge opp klubber. Derfor må det settes av tilstrekkelige menneskelige og økonomiske ressurser. Forbundet sentralt må ha hovedansvaret for disse prosjektene. De må settes ut i livet i samarbeid med aktuelle lokale avdelinger, som skal følge opp videre etter at prosjektene er avsluttet. Det overordna suksesskriteriet for slike prosjekter er at det utløser aktivitet ute på arbeidsplassen - blant medlemmer og tillitsvalgte.

Medlemsorganisering

Hvert år organiserer Fellesforbundet mange nye medlemmer. Samtidig opplever vi at mange medlemmer melder seg ut eller strykes, slik at netto medlemsvekst blir liten eller bortfaller helt. Gjennom å være godt synlige på sosiale og andre medier vil potensielle medlemmer ha kunnskap om forbundet før det første fysiske møte finner sted. Å jobbe systematisk og planmessig med å beholde medlemmer er like viktig som å jobbe for å få nye. Derfor mener landsmøtet at det må etableres et nettverk for de som gjør denne viktige jobben sånn at det kan utveksles erfaringer og bygges kompetanse. Det viktigste med dette arbeidet er å få folk til ha lyst til å fortsette å være med i Fellesforbundet. Derfor mener landsmøtet at det må avsettes ressurser til denne viktige jobben. Landsmøtet mener også at det å bygge opp tilhørighet til klubben, avdelingen og forbundet er viktig for at folk skal være medlem lenge. Forbundet må i neste landsmøteperiode jobbe videre med tiltak for å styrke relasjonen folk har til forbundet sitt – både lokalt og sentralt.

Konsernarbeid og bedriftsdemokratii

Landsmøtet mener at arbeidet med konsernklubber og konsernavtaler blir stadig viktigere. En økende andel av forbundets medlemmer jobber i konsern, og flere avgjørelser i selskapene blir tatt på konsernnivå. Våre tillitsvalgte må være til stede og ha reell innflytelse der beslutningene tas. Forbundet må derfor styrke innsatsen med å bistå tillitsvalgte som ønsker å etablere samarbeids- og tillitsvalgtordninger i konsernet der de jobber, nasjonalt og på europeisk nivå, gjennom blant annet europeiske samarbeidsutvalg (EWC). Det må gis opplæring til nyvalgte konserntillitsvalgte, og faglig støtte til de som har vært det en stund. Forbundet skal opprette et nettverk for konserntillitsvalgte, og vurdere saksbehandlingsrutinene for konsernsaker.

Landsmøtet understreker hvor viktig bedriftsdemokratiet er for at vi skal få gode arbeidsplasser der alle har innflytelse og blir hørt. Derfor må klubbene jobbe for å fylle de plassene de har rett til i styrer og utvalg i bedriftene og konsernene. De som velges til slike verv må jobbe tett sammen med de andre tillitsvalgte i bedriften, sånn at informasjon blir bragt videre og man kan være sikker på at det er klubbens syn som kommer fram i styre- og utvalgsarbeidet.

Tillitsvalgtopplæring

Landsmøtet understreker at tillitsvalgte med integritet og kunnskap om lov- og avtaleverk, forhandlinger, mobilisering og organisering, er en forutsetning for å utvikle de sterke klubbene som trengs for å løfte lønns- og arbeidsforholdene ute på arbeidsplassene. Derfor må forbundet legge til rette for at tillitsvalgte på alle nivå skal få et tilbud om opplæring når de trenger det, og på et tidspunkt de har mulighet til å delta. Forbundets opplæringstiltak må være gjenstand for kontinuerlig oppdatering og forbedring, både når det gjelder innhold, måten det formidles på, lengde, tidspunkt og hyppighet. Arbeiderbevegelsens historie er et viktig element i opplæringa.

Landsmøtet mener psykisk helse er et tema som bør inn i tillitsvalgtopplæringen, dette fordi flere tillitsvalgte i alle organisasjonsledd opplever en belastende hverdag, samt at man i møte med medlemmer i for liten grad har den tilstrekkelige forståelsen for dette temaet.

Fellesforbundets er avhengig av at forbundets avdelinger fungerer i hverdagen, både for ansatte og klubbene. Landsmøtet mener derfor at det må legges til rette for god og forutsigbar opplæring og veiledning som kan tilbys til nye og gamle avdelingsledere ved behov.

Ansatte i forbundets lokalavdelinger har behov for faglig påfyll og oppdatering. Forbundet må fortsette å videreutvikle opplæringen i organisering og mobilisering med særlig vekt på relasjonsbygging og kampanjeliknende organiseringstiltak. Målet er å utvikle klubber som bygger på deltakelse og inkludering av medlemmene. Fellesforbundets er avhengig av at forbundets avdelinger fungerer i hverdagen, både for ansatte og klubbene. Landsmøtet mener derfor at det må legges til rette for god og forutsigbar opplæring og veiledning som kan tilbys til nye og gamle avdelingsledere ved behov.

Landsmøtet ser behovet for å styrke finansieringen av medlems- og tillitsvalgtsopplæringen for å sikre bredt og godt tilbud for tillitsvalgte. Det er viktig at alle tillitsvalgte gis et likeverdig tilbud uavhengig av bransje og geografisk tilhørighet. Det er også behov for reell økning i satsene for stipend/tapt arbeidsfortjeneste ved deltakelse på tillitsvalgtsopplæring. Når tillitsvalgte frikjøpes til ulike prosjekt og aktiviteter, bør det inngås avtale om at disse beholder lønn hos arbeidsgiver og at bedriften sender lønnsrefusjonskrav.

Mange tillitsvalgte har ikke norsk som førstespråk, men snakker godt engelsk. Derfor vil forbundet tilby tillitsvalgtopplæring også på engelsk. Språk er viktig for integrering. Fellesforbundet vil jobbe for at migrantarbeidere skal få tilbud om norskopplæring. Forbundet vil prøve å utvikle et sånt tilbud i samarbeid med AOF og offentlige myndigheter.

Noen tillitsvalgte har av ulike grunner problemer med å delta på fysiske kurs. For at også disse skal få et skoleringsstilbud, skal forbundet fortløpende vurdere utvikling av nye digitale kurs og vedlikeholde det som allerede tilbys. Det må tas hensyn til at de tillitsvalgte kommer

Hjelpemidler for tillitsvalgte

Landsmøtet ønsker at de tillitsvalgtes hverdag skal være så enkel som mulig. Derfor skal forbundet jobbe videre med å lage gode maler på protokoller og lignende. Det må også tilbys løsninger som gjør det enkelt for avdelinger og klubber å kommunisere effektivt digitalt og på trykk, og gjøre bruk av forbundets visuelle profil. Disse verktøyene må publiseres på et sted som er lett tilgjengelig for klubber og avdelinger. Fellesforbundet skal kjøpe inn varer og tjenester primært fra bedrifter som er bundet av en tariffavtale med et LO-forbund.

Ungdom

Landsmøtet fremhever at ungdomsarbeid er viktig for organisasjonens fremtid. Formålet med ungdomsarbeidet er ikke bare å øke organisasjonsgraden blant unge, det er også å sette dem i stand til å påvirke egen arbeidshverdag, utføre praktisk fagforeningsarbeid og ta på seg tillitsverv. Ungdomsarbeidet gjør deltakelse i klubber og avdelinger enklere for denne gruppen. Å frikjøpe ungdomsledere er en positiv praksis flere avdelinger bør ta i bruk.

Forbundets avdelinger har ansvaret for at det drives et aktivt arbeid mot lærlinger og unge arbeidere i sitt område. Skolebesøk er avgjørende for tidlig informasjon og medlemskap blant de som utdanner seg innenfor forbundets yrker. Fellesforbundet vil styrke skoleinformasjonen i kommende periode blant annet gjennom å gi avdelingene og ungdomssekretærene nødvendige verktøy for vellykket gjennomføring av skolebesøk. For å formidle kunnskap om fagbevegelsen på en engasjerende og lærerik måte er det viktig å kjenne til ulike pedagogiske virkemidler.

Derfor må forbundet sentralt bistå med opplæring av de som skal gjennomføre skolebesøk og opprette en ressursbank med materiell, maler og forslag til undervisningsopplegg.

De regionale ungdomssekretærene har som oppgave å arbeide med og blant forbundets unge medlemmer. Landsmøtet vil understreke viktigheten av et godt samarbeid mellom ungdomssekretæren og avdelingene i planlegging og gjennomføring av avdelingenes ungdomsarbeid.

Mangfold – Likestilling – Likeverd

Fellesforbundet organiserer de mest mannsdominerte arbeidsplassene i Norge, men også de mest mangfoldige arbeidsplassene. Her jobber det folk fra hele verden, med ulike bakgrunner og behov.

Landsmøtet understreker verdien av å fremheve likheter og anerkjenne forskjeller som en styrke for å bygge fellesskap. Derfor er det viktig at Fellesforbundet har et aktivt arbeid med mangfold og likestilling. Blant annet er kvinnenettverk et viktig bidrag i dette arbeidet, og vil øke kvinners representasjon i klubbstyrene og bidra til politisk innflytelse. Derfor er det spesielt viktig å legge til rette for at så mange som mulig får delta på kvinnenettverkssamlingene. Landsmøtet mener at arbeidet med lokale kvinnenettverk i mannsdominerte bransjer må fortsette i kommende periode og er positiv til lokale tiltak.

Fellesforbundet skal bekjempe diskriminering og trakassering og rasisme, og det inkluderer å anerkjenne viktigheten av mangfold og likestilling i forbundets administrasjon, lokalavdelinger og besluttsende organer. Dette innebærer å sikre at beslutningstakere i Fellesforbundet reflekterer mangfoldet av perspektiver og erfaringer i medlemsmassen.

For å sikre representasjon, skal Fellesforbundet fortsette å være del i, ta eierskap til, og bidra til å forme prosjektet «Rik på Mangfold» i regi av LO og Norsk Folkehjelp, så lenge prosjektet fungerer etter intensjonen. Avdelingene våre skal få tilbud om å ta del i prosjektene.

De seinere årene har andelen migrantarbeidere i Norge økt. Det er viktig at denne gruppen blir organisert i Fellesforbundet og deltar aktivt i organisasjonen. Dette krever informasjon, skoleing og representasjon.

Etiske retningslinjer og kulturendring

Fellesforbundet prioriterer et trygt og inkluderende miljø for medlemmer, tillitsvalgte og ansatte. Opplæring og bevisstgjøring av tillitsvalgte er avgjørende. Etiske retningslinjer, kursrutiner, varslingsprosedyrer og «Mitt varsel»-portalen styrker kampen mot trakassering, diskriminering og fremmer likestilling. Dette skaper trygge og inkluderende arrangementer, og bidrar til en positiv kulturendring i hele organisasjonen.

VERDISKAPING UNDER NYE BETINGELSER

Norge er blant landene med best økonomisk styring, høyest levestandard og minst forskjeller mellom folk. De siste tiårene har likevel de økonomiske forskjellene økt urovekkende mye. Fagbevegelsens kamp for et organisert arbeidsliv, brede offentlig finansierte velferdsordninger og en stabil økonomisk politikk spiller en helt avgjørende rolle for å hindre økte forskjeller i Norge. Den økonomiske styringen er bygd på en aktiv stabilitetsorientert politikk, internasjonal handel og koordinert lønnsdannelse for å fremme vekst, sysselsetting samt å drive sosial utjevning. En liten økonomi som den norske avhenger både av markedstilgang for det vi produserer og en nasjonal næringspolitikk bygd på et bærekraftig fundament som støtter opp under produksjon av varer og tjenester.

Grønt skifte

Menneskeskapte utslipp gir klimaendringer, som er blant våre fremste utfordringer. Fellesforbundet slutter opp om klimaavtalen inngått i Paris 2015, som innebærer at alle land forplikter seg til kutte utslippene for å hindre global oppvarming. Vår plan for å bidra til det, er kutt i klimagassutslippene med 55 prosent innen 2030. Landsmøtet krever at de mest virkningsfulle klimatiltakene gjennomføres først, uavhengig av om de er på fastlandet eller på norsk sokkel.

Samfunnet er i gang med å elektrifisere det meste som lar seg elektrifisere og å utvikle nye løsninger som kutter utslipp. Dette innebærer også at vi må ha mer fornybar kraft, vi må effektivisere kraftforbruket, vi må satse på nye utslippsfrie energiformer og vi må kunne lagre fornybar energi blant annet gjennom å produsere nye batterier. I tillegg må vi kunne fange opp, lagre og gjenbruke karbonutslippene industrielt.

Norsk industri har gjennom mange år drevet teknologiutvikling med økt produktivitet og redusert belastning på klima og miljø som resultat. Denne innsatsen må styrkes og framover må produksjonsprosessene forbedres samtidig som nye løsninger utvikles. Det fører oss raskere mot et lavutslippssamfunn. Omstillingen må opprettholde velferdsstaten som er bygget opp gjennom inntekter til fellesskapet med gode og trygge arbeidsplasser. Det er når stat, kommune, bedrifter og arbeidstakere drar i samme retning at vi kan få til gode resultater.

Erfaringene til arbeidsfolk som jobber med omstillingsprosesser må få større oppmerksomhet. Landsmøtet i Fellesforbundet forutsetter at det etableres gode møteplasser hvor slike erfaringer kan deles.

Det er i bedriftene man finner løsninger på klimakutt, og det er våre medlemmer som faktisk er klimaløserne. Klimakutt skjer gjennom å ta i bruk ny teknologi, å endre hvordan arbeidet utføres, å endre produkter og hvilke innsatsfaktorer som skal benyttes, å ta i bruk nye transportløsninger, gjennom energibesparing og gjennom økt gjenbruk og bedre avfallshåndtering. Det grønne skiftet vil medføre endringer i næringsstrukturen, i sammensetningen av yrker og jobbenes innhold.

Klimaomstillingen må også være rettferdig. Det grønne skiftet vil gi nye muligheter, men også kunne framtvinge endringer vi ennå ikke har sett for oss. Det vil være behov for påfyll av kompetanse og ny kunnskap. For Fellesforbundets landsmøte er det viktig at myndighetene er forberedt og legger tilstrekkelig til rette for at arbeidstakere ikke blir skadelidende av

klimaomstillingen. En grønn omstilling som skyver arbeidstakere ut og som øker de sosiale forskjellene i samfunnet vil ikke være levedyktig. Fordeler og ulemper i det grønne skiftet må fordeles rettferdig.

En målrettet satsing på forskning og utvikling må til der den teknologiske utviklingen ikke har nådd et kommersielt nivå og på områder der Norge har komparative fortrinn. I tillegg trengs tilgang på kapital og industrielle partnere som kan kommersialisere forskningsresultatene i Norge. Landsmøtet understreker at vi står ovenfor både et teknologisk og grønt skifte. Vi må jobber for at produksjonen foregår med nærhet til ressursene, dette vil gjøre produksjon og transport mer bærekraftig. Rammebetingelsene i næringspolitikken må understøtte utvikling av norsk industri. Slik Norge gjorde da leverandørindustrien for Nordsjøen ble utviklet. Staten må bidra til at det skapes et hjemmemarked for norsk industri ved å stille krav til lokalt innhold for tildeling av prosjekter.

Økonomisk regionalisering og blokkpolitikk

Norge kan ikke produsere alt på egen hånd. For å få tilgang til varer produsert i andre land er vi avhengig av å selge våre varer til dem. Handel med andre land er ikke bare lønnsomt, men også nødvendig for oss. Eksport- og valutainntekter fra fisk og industriprodukter, olje og gass, tre og papir gir oss muligheter til å importere biler, forbrukerteknologi, frukt og grønnsaker og alt annet vi trenger av varer og tjenester.

Et lite land kan ikke diktere betingelsene for internasjonal handel, derfor er vi avhengig av etablerte spilleregler som også følges av land med langt mektigere hjemmemarkeder. Derfor trenger et lite land en aktiv næringspolitikk der politiske reguleringer, overføringer, skatter og avgifter legger til rette for norsk næringsliv og norske arbeidsplasser. Norsk næringsliv skal ha like gode rammebetingelser som landene vi konkurrerer med.

Pandemien, krigen i Europa, klimaendringene, rivalisering mellom stormaktene, cybersikkerhet, den teknologiske utviklingen og kunstig intelligens er alle forhold som har satt nasjonal beredskap på kartet. De komplekse internasjonale verdikjedene har vist seg effektive, men også sårbare. Etter tiår med globalisering vender flere land seg nå mer mot nasjonalstatlige virkemidler som kan redusere sårbarheten for egen befolkning, egne virksomheter og egne interesser. Nasjonal beredskap og økt selvforsyning blir også viktigere for oss.

Den amerikanske Inflation Reduction Act eller IRA-pakken er ikke bare den største klimapolitiske satsningen, men også en enorm kapitaltilførsel til amerikansk industri. Direkte tilskudd, skatte- og avgiftslettelser og -kreditter, betinget av amerikansk produksjon og bruk av amerikanske innsatsfaktorer vil påvirke våre naboland og oss. Våre viktigste handelspartnere i Europa initierer grønne tiltakspakker gjennom ulike virkemidler. Rammebetingelsene vil kunne endres og investeringer kan kunne flyttes fra et kontinent til et annet. Samtidig ser vi tilløp til subsidekappløp og gryende handelskonflikter. Norsk næringspolitikk kan i årene framover måtte manøvrere i et helt nytt farvann.

Norges viktigste markeder er i nærområdene. I 2022 gikk over 70 prosent av fastlands-eksporten til europeiske land, og over 90 prosent når vi inkluderer olje og gass. Gjennom EØS-avtalen er Norge en del av EUs indre marked. Landsmøtet 2019 drøftet inngående hvilke fordeler og ulemper EØS-samarbeidet gir Norge. Det ble pekt på betydningen av marked-

stilgangen og de store gevinstene det gir norsk næringsliv. Samtidig uttrykte landsmøtet bekymring over situasjonen i en del bransjer, og særlig over konsekvensene av lavlønnskonkurranse om den norske arbeidslivsmodellen må vike for EUs regelverk. Videre uttalte landsmøtet at fagbevegelsen må forlange en europapolitikk som har som mål å sikre både den beste markedsadgangen til Europa og det beste arbeidslivet i Europa.

Landsmøtet 2019 konkluderte med et krav om at det må gjennomføres en offentlig EØS-utredning, som også viser hvilke alternativer vi har til dagens EØS-avtale, og som samtidig vil sikre våre bedrifter en full og forutsigbar markedsadgang til Europa. I mai 2022 nedsatte regjeringen, i tråd med Fellesforbundets krav, et offentlig utvalg for å utrede erfaringene med EØS-avtalen og andre relevante avtaler med de siste ti årene. Utvalget har et svært omfattende mandat, som blant annet inkluderer EØS-samarbeidets betydning for arbeids- og næringsliv. Storbritannias og Sveits sine erfaringer med deres avtaler med EU, samt overordnede spørsmål knyttet til demokrati og handlingsrom. Mandatet gjenspeiler også den kritiske utviklingen de siste årene, med stor vekt på spørsmål knyttet til klimapolitikk og grønt skifte, energipolitikk, beredskap og sikkerhet. Utvalget ledes av Line Eldring, leder av Fellesforbundets samfunnspolitiske avdeling, og skal overlevere sin utredning til regjeringen innen 1. april 2024.

Forbundet har gjennom sitt krav om utredning bidratt til det som vil bli en viktig styrking av kunnskapsgrunnlaget for nødvendige og viktige politiske debatter om Norges tilknytning til EU/EØS. Landsmøtet vil her også vise til landsmøtets uttalelse fra 2019 hvor det blant annet heter: "Kampen mot sosial dumping og forsvaret av det organiserte arbeidslivet må derfor fortsette med stor styrke. Vi må arbeide aktivt for å påvirke EU-regelverk som har betydning for oss, og vi må presse på for at handlingsrommet i EØS-avtalen utnyttes."

Norske tariffavtaler og norsk arbeidslivslovgivning må ikke forringes som følge av EUs regler. Dersom EFTA-domstolen eller ESA tvinger Norge til å endre regler om innleie, vil Fellesforbundet jobbe for en alternativ handelsavtale og annen tilknytning til EU.

Nytt sikkerhetspolitisk bilde

Med den russiske fullskalainvasjonen av Ukraina har det sikkerhetspolitiske bildet i Europa endret seg. Våre tidligere nøytrale naboer, Sverige og Finland, er på vei inn i Nato. Med det vil også totalforsvaret av den skandinaviske halvøy endres. Dette vil både gi økt nordisk samarbeid og muligheter for ny arbeidsdeling mellom de nordiske medlemslandene. Fellesforbundet har lenge vært opptatt av at bevilgningene til Forsvaret må styrkes og at disse kommer opp til 2 prosent av BNP-målet til Nato. Dagens sikkerhetspolitiske situasjon tilsier at dette er viktigere enn noen gang.

Tilstedeværelse av en norsk forsvarsindustri er en fundamental del av det norske totalforsvaret. Landsmøtet mener at det av sikkerhets- og beredskapshensyn er avgjørende at Forsvaret bidrar til høy selvforsyningsgrad av forsvarsmateriell i Norge. Dersom Norge skal opprettholde teknologiske fortrinn og yte bidrag til den forsvarsteknologiske og -industrielle basen, må staten vise vilje til å ta risiko på langsiktig forskning og kontrakter, samt opprettholde sitt deleierskap i sektoren.

Forsvarsindustrien må kunne utvikle, produsere og understøtte forsvarsmateriell, systemer og tjenester innenfor teknologi- og kompetanseområder som er viktige for norske sikkerhetsin-

teresser. Innovasjon og produktutvikling skjer i nært samarbeid med allierte og med bakgrunn i den løpende internasjonale utviklingen. For norsk forsvarsindustri betyr dette tilgang til kompetanse og løsninger som er utenfor Norges egen evne. For forsvarsindustrien er det helt sentralt at det ved innkjøp av utenlandskprodusert materiell inngås gjenkjøpsavtaler, hvor norsk industri blir en del av teknologiutviklingen. I en spesialisert verden må forsvarsindustrien også kunne selge sine produkter til land som er godkjente av norske myndigheter. Landsmøtet mener norsk forsvarsindustri skal kunne konkurrere på likeverdige vilkår og at det innenfor rammen av NATO praktiseres et felles regelverk og en felles norm for sluttbrukerdokumentasjon ved kjøp og salg av forsvarsmateriell.

Landsmøtet vil understreke behovet for at grunnbemanningen ved Forsvarets egne verksteder og logistikksystemer skal tilpasses den til enhver tid gjeldende materiellstruktur og operativ virksomhet. Forsvaret må ha tilstrekkelig egne logistikk- og vedlikeholdskapasiteter som kan understøtte drift og operasjoner i fredstid, nasjonalt og internasjonalt.

Forsvaret må kontinuerlig utvikle egen vedlikeholdsorganisasjon, for å ivareta nødvendig kompetanse til drift og operasjoner. Landsmøtet krever derfor at Forsvarets verksteder tilføres tilstrekkelige årsverk/lønnsmidler. Bruk av eksternt vedlikehold skal fungere som en forsterkning av Forsvarets egne vedlikeholdskapasiteter, og ikke som en erstatning for denne. Det statlige eierskapet i forsvarsindustrien er en avgjørende sikkerhetsfaktor. Supplerende industriell understøtte av forsvarets materiell og våpensystemer bør derfor gjennomføres i regi av norsk forsvarsindustri. Det må derfor ses på en løsning hvor norsk forsvarsindustri inntar rollen som helhetlig logistikkleverandør for Forsvaret. Ved anskaffelser av forsvarsmateriell er det en forutsetning at materialet kan vedlikeholdes og driftes av nasjonale kapasiteter, i et samarbeid mellom forsvarsindustrien og Forsvaret selv.

Trygghet og tillit

For Fellesforbundets landsmøte er det et mål at det skapes og videreutvikles gode arbeidsplasser over hele landet inkludert Svalbard. Det er langs kysten og i innlandet vi høster og utvinner naturressursene, enten gjennom videreforedling eller gjennom å selge det som innsatsfaktorer til andre. For landsmøtet er det et mål at mer av bearbeidingen skal skje i Norge. Landsmøtet mener vi må jobber for at produksjonen foregår med nærhet til ressursene, det vil gjøre produksjon og transport mer bærekraftig.

Fellesforbundets landsmøte mener at landet skal ha en bosetnings- og næringsstruktur der folk og næringsliv føler trygghet der de jobber og der de bor. Sterke og trygge lokalsamfunn krever både en konkurransedyktig, jobbskapende privat sektor og en tydelig offentlig sektor med kontroll på forsyning av kritiske ressurser og kontroll over kritisk infrastruktur.

Statlig eierskap

Næringspolitikk dreier seg også om å sikre eierskap og en sterk forankring av strategisk viktige bedrifter i Norge. I tillegg til norske private industrielle eiere, vil statlig eierskap kunne sikre forankring i Norge. Landsmøtet mener at statlig eierskap i strategiske næringer er et viktig redskap i næringspolitikken. Statlig eierskap var avgjørende for å sikre felleskapet inntekter fra petroleumsnæringen og for å utvikle norsk leverandørindustri. På samme måten må statlig eierskap spille en avgjørende rolle for nye ressursbaserte næringer.

Statlige virkemidler

Som del av omstillingen næringslivet skal gjennom, vil man også kunne være avhengig av det statlige virkemiddelapparatet. Landsmøtet mener at det fortsatt er forbedringspotensialer her og viser til at mange norske bedrifter opererer i markeder med store muligheter og hvor kravet til endringstakt og innovasjon er stor.

Det er avgjørende for framtidig industri å ha et kapitalmarked, inkludert statlig kapital, som treffer næringslivets behov og bidrar til å løfte selskaper med potensial for videreutvikling slik at disse kan bidra til økt verdiskaping og flere arbeidsplasser. Landsmøtet krever at staten stiller opp med ubyråkratiske sømløse og avlastende ordninger for omstilling, ny teknologi og ny industribygging. Dette må gjerne skje i et samarbeid mellom statlig og privat kapital. Fellesforbundet vil arbeide for at staten tar initiativ for å utrede slike løsninger i samarbeid med relevante industriaktører og fagbevegelse.

CO2-kompensasjonsordningen er det viktigste verktøyet for å forhindre karbonlekkasje, hvor norske bedrifter kompenseres for faktiske ekstrakostnader i kraftprisen som følge av EU sitt kvotehandelssystem. CO2-kompensasjonen bidrar til investeringer i eksisterende og ny grønn industri og sikrer norske bedrifters konkurranseevne versus konkurrenter i land utenfor kvotehandelssystemet. Fellesforbundets landsmøte krever at regjeringen går i dialog med fagbevegelsen og arbeidsgivere for å sikre en stabil og langsiktig modell for CO2-kompensasjonen som gir forutsigbarhet for industrien. En slik ordning må også ta høyde for virksomheter og bransjer som har lavere CO2-utslipp og mindre potensiale for energieffektivisering.

Kunstig intelligens

I løpet av landsmøteperioden vil utviklingen innenfor kunstig intelligens (KI) også prege utviklingen i arbeidslivet. Spådommene om KI er mange, og utfallet er mer usikkert.

Fellesforbundet har alltid sluttet opp om ny teknologi som har bedret produktiviteten og som har gitt oss sikrere og bedre arbeidsplasser med høyere lønnsevne. For landsmøtet er det sentralt at også denne teknologien kommer felleskapet og arbeidsfolk til gode. Det avhenger av politisk vilje og ansattes medvirkning. Ansattes medvirkning, personvern og interesser må sikres gjennom hele prosessen fra utvikling til implementering og bruk.

Fellesforbundets bransjer – ulike utfordringer

Fellesforbundet organiserer bredt innenfor mange næringer i privat sektor. Noen står daglig i en global konkurranse, mens andre konkurrerer primært på hjemmemarkedet. Noen er vareprodusenter, mens andre har sin hovedtyngde innenfor tjenesteyting. Noen er avhengig av å importere innsatsfaktorer, mens andre ikke trenger det. Noen næringer har vært med lenge, mens andre har kommet til de siste tiårene. Noen er utsatt for nasjonale konjunkturer, mens andre følger de bransjemessige internasjonale skiftene. Samlet betyr det at enkelte av utfordringene er felles, mens andre er mer næringsspesifikke. For Fellesforbundet betyr det også at næringspolitikken må tilpasses enkelte næringer.

Utvikle – ikke avvikle

Ifølge det internasjonale energibyrået (IEA) vil olje- og gass dekke 33 prosent av verdens energibehov i 2050 samtidig som klimamålene nås. Bruk av gass istedenfor kull er et sentralt virkemiddel i det grønne skiftet. Olje og gass produsert på norsk sokkel gir klart mindre utslipp

enn felt ellers i verden. Det vil produseres olje og gass også i årene som kommer, og Fellesforbundets landsmøte mener at denne produksjonen skal skje med lavest mulig utslipp.

Fraværet av russisk gass i kjølvannet av Ukrainakonflikten viser også sårbarheten i våre europeiske naboland, og hvor viktig de norske gassleveransene er og vil være i årene framover. Norge skal fortsatt være en sikker og pålitelig leverandør av energi for Europa. Fortsatt leteaktivitet og funn som sikrer en stabil leveranse er derfor nødvendig. Det må legges til rette for et fortsatt høyt aktivitetsnivå på norsk sokkel, med økt satsing på karbonfangst og lagring, hydrogen, havvind og mineralutvinning. Mineralutvikling skal som all olje- og gassaktivitet skje på en forsvarlig måte for miljøet, og i sameksistens med andre næringer. I TFO 2023-forslaget er det en utvidelse for blokkene i Barentshavet og Norskehavet. Det er Fellesforbundet positiv til. Vi er derimot sterkt kritiske til at 26 konsesjonsrunde er utsatt denne stortingsperioden, spesielt når Europa trenger energi.

Samfunnet vil i uoverskuelig framtid etterspørre petroleumsprodukter. Bruk av olje til forbrenning må derimot reduseres og etter hvert opphøre. Karbonet i olje og gass er en verdifull ressurs som brukes innen en lang rekke produkter som verden vil være avhengig av i et framtidig lavutslippssamfunn. Slike produkter må kunne gjenvinnes og gjenbrukes og må bli produsert med et lavest mulig klimaavtrykk.

Landsmøtet mener det skal arbeides kontinuerlig med å finne nye løsninger for å redusere utslipp fra norsk olje- og gassproduksjon, slik at den fortsatt skal være blant produsentene med lavest utslipp i verden. Den europeiske kvoteprisen for utslipp sammen med den norske CO₂-avgiften forventes å øke, og økte priser på utslipp vil presse fram prosjekter som reduserer utslippene på norsk sokkel ytterligere.

Samtidig som elektrifisering av sokkelen er et sentralt virkemiddel for å få utslippene ned, gir dette også store muligheter for ny teknologi og industriutvikling. Utvikling av havvind må være sentralt i dette. Blant annet bør det ses på felt- og områdeløsninger innen allerede konsesjonsbelagte områder som en mulighet for å forsere utviklingen og sikre aktivitet i leverandørindustrien. Trollvind kan være et eksempel på dette. Myndighetene må pålegge eierne i de ulike lisensene å samordne sine planer og løsninger slik at elektrifisering blir så kostnadseffektiv som mulig.

Produksjonen fra havvind vil variere med vinden. Kraftbehovet på sokkelen vil derfor være avhengig av krafttilgang fra regulerbare kraftkilder på sokkelen eller utveksling med fastland i perioder uten vind. Fellesforbundet er bekymret for at elektrifisering kan gå på bekostning av viktig fornybar industriutvikling på fastlandet, der det i enkelte regioner allerede er eksempel på prosjekter som er stanset grunnet mangel på kraft og/eller kapasitet i overføringsnettet. Dette må tas hensyn til i prioriteringen av krafttilgang. Samtidig er kabling til land viktig, både for å sikre balansekraft, men også for å kunne overføre overskuddskraft fra havvind og andre kraftkilder til landnettet og eventuelt også til eksport. Prosjekter under utførelse med landstrøm må ferdigstilles, men med mål om konvertering til havvind der det er mulig.

Landsmøtet ser det som svært viktig at oppgraderingen av gassanlegget på Melkøya blir gjennomført. Dette sikrer forlengelse av driften på anlegget og bedrer økonomi og utnyttelse av reservoaret og sikrer aktiviteten i leverandørindustrien. Samtidig registrerer vi at motstand

grunnet hensyn til urfolks rettigheter, samt frykten for mangel på kraft til annen industri og næringsutvikling, kan skape utfordringer for framdrift og gjennomføring. Landsmøtet mener derfor at andre mulige løsninger for å sikre krafttilgang og dermed gjennomføringen av prosjektet også skal vurderes, forutsatt at disse kan gjennomføres innen den gitte tidshorisont. Eventuelle slike løsninger kan også ha stort potensiale og overføringsverdi til andre landanlegg både nasjonalt og internasjonalt.

Landsmøtet krever også at letefusjonsordningen opprettholdes. Ordningen har bidratt til utvidet leteaktivitet og funn av verdifulle ressurser for samfunnet. Johan Sverdrup-funnet ble realisert som en følge av denne ordningen. Feltet vil tilføre det norske fellesskapet enorme verdier som bidrag til vår felles framtidige velferd og gi både selskapene og samfunnet økonomiske ressurser til å utvikle nye klimavennlige næringer.

Framtidsrettet og klimavennlig produksjon

Det globale ressursforbruket har tredoblet seg siden 1970. Denne utviklingen er ikke bærekraftig. For alle våre bransjer vil klimapolitikk og næringspolitikk henge sammen. Vi må redusere utslipp fra lufthavner, i kollektivtransporten, i hoteller og på restauranter, på byggeplasser og i industrien og alle andre steder der medlemmene jobber. Null- og lavutslipp, grønn teknologi og gjenbruk vil være grunnleggende betingelser for framtidig næringsvirksomhet.

Landsmøtet mener en nasjonal strategi for vareproduserende industri og bioøkonomi vil være et sentralt bidrag for å videreutvikle dagens kompetansemiljøer og utvikle nye klynger av bedrifter og forskningsmiljøer. Bioindustrien kan utvikles med utgangspunkt i jordbruk og skogbruk, men også innenfor havbruk der bruk av rest-råstoffer er en industriell mulighet for å utvikle en blå bioøkonomi.

Skogen har spilt en stor rolle for fremveksten av norsk industri, og vil spille en stor rolle i utviklingen av fremtidens industri. Landsmøtet mener at skog og tre som et strategisk satsingsområde i næringspolitikken skal løftes ytterligere fram. I dag eksporteres mye ubearbeidet ut av Norge, og landsmøtet krever at mer skal bearbeides her i landet. Landsmøtet viser til skogens betydning i klimasammenheng. Et aktivt skogbruk vil både kunne gi høyere avvirking og et høyt opptak og lagring av CO₂. Vern av skog vil redusere denne virkningen. Økt bruk av skogsråstoff som erstatning for fossile kilder vil fjerne utslipp. Økt bruk av trematerialer gir utslippsreduksjon. Landsmøtet mener at høsting av skog er en del av løsningen dersom klimamålene skal oppfylles.

Landsmøtet krever at det må jobbes videre mot målet om utslippsfrie byggeplasser. Utslipp fra produksjon av byggematerialer og utslipp i forbindelse med oppføring av bygg må reduseres. Landsmøtet ønsker at offentlige og private aktører i sterkere grad vektlegger om byggematerialene er produsert med fornybare eller lavutslipps innsatsfaktorer, og at de premierer seriøse klimavennlige bedrifter. Enøktiltak i eldre boligmasse vil også bidra til å skape nye arbeidsplasser.

Landsmøtet mener at gjenvinning og gjenbruk gir et stort potensial for arbeidsplasser, verdiskaping og ressursutnyttelse. Landsmøtet mener at det må realiseres en gjenvinnings- industri for verdifulle materialer, samt industrielle løsninger for gjenvinning av materialer som innsatsfaktorer til produksjon av nye og andre produkter.

Landsmøtet oppfordrer Fellesforbundets medlemmer til å spille en aktiv rolle gjennom å kreve tiltak som reduserer matsvinn, plastforbruk og lokal forurensing i bedriftene. Landsmøtet oppfordrer våre tillitsvalgte på arbeidsplassene til å kreve tiltak i produksjon som reduserer plastbruken, øker gjenvinningen, og gjenbruket av materialer.

Havbruk til havs representerer en mulighet for ny industribygging i Norge. En videre industriell utvikling av havbruk til havs kan gi leverandørindustrien oppdrag i fremtiden. Forskning, et vel-fungerende partssamarbeid og en tilknyttet foredlingsindustri, kan sammen med innføring av grunnrente kunne utløse nye investeringer for havbruk til havs. Det må avsettes tilstrekkelig og egnet areal for havbruk.

Siden den første rakettoppskytningen ble gjennomført på Andøya i 1962, har norske forskningsmiljø deltatt i et stort antall romprosjekt med medfølgende positive ringvirkninger for norsk romindustri. Det meste av norsk romforskning gjøres innen rammen av ESA-samarbeidet (European Space Agency). Landsmøtet krever at regjeringen viderefører ESA-samarbeidet. Uten ESA vil vekst og utvikling i norsk romfart stoppe opp.

EN HELHETLIG SAMFERDSELS- OG TRANSPORTPOLITIKK FOR BÆREKRAFTIG VERDISKAPING

Gode samferdsels- og transportløsninger er avgjørende for sysselsetning, distriktsutvikling, verdiskaping og beredskap. Politikken må bidra til trygge og gode arbeidsplasser gjennom utvikling av en hensiktsmessig bedriftsstruktur med vekt på kvalitet og kompetanse, og til klimavennlige løsninger.

Disse målene krever en helhetlig samferdselspolitikk der alle transportformene ses i sammenheng. Infrastrukturen knyttet til samferdsel er av vesentlig betydning for mange bransjer og samferdselspolitikken må baseres på hensynet til god næringsutvikling og bosetning i hele landet.

Fellesforbundet vil i hovedsak gjennomføre samferdselspolitiske tiltak gjennom vår deltagelse i samferdselspolitisk utvalg i LO, Grønt Landtransportprogram (GLP), Treparts bransjeprogram for transport, og Leverandørenes Utviklings- og Kompetansesenter (LUKS). I tillegg vil forbundet arbeide tett opp mot relevante departementer, politiske partier, regjeringen og Stortinget, samt internasjonale organisasjoner, som Nordisk Transportarbeiderføderasjon (NTF) og Europeisk Transportarbeiderføderasjon (ETF) for å påvirke og oppnå våre mål.

Nasjonal Transportplan (NTP) er det viktigste overordnede strategidokumentet for bygging av infrastruktur i Norge. Nåværende NTP skal fremskyndes og vil fornyes til å gjelde 2025–2036. Det varsles strammere samferdselsbudsjetter framover, og dette tvinger frem hardere prioritering også for Fellesforbundet. Fellesforbundet vil arbeide for at NTP må bli mer forutsigbar og forpliktende, og gjennom dette se på alternativer for planens lengde og måten prosjektene i planen skal finansieres på. Fellesforbundet vil følge opp arbeidet fram mot utarbeidelse av ny NTP. Veinettet er en betydelig del av NTP. Fellesforbundet vil prioritere veibredde, rassikring, drift og vedlikehold, utbedring av eksisterende veier. De enorme etterslep på vedlikehold av vei må reduseres kraftig gjennom konkrete planer, med en forpliktende finansieringsmodell.

Den nasjonale handlingsplanen for døgnhvileplasser er ikke oppfylt. Fellesforbundet krever forpliktende planer for å øke tempoet i utbygging av helårlige døgnhvileplasser.

Gradvis implementering av EUs mobilitetspakker og TEN-T (De transeuropeiske transportnettverk) vil ha betydning for norsk transportnæring, og utvikling av transportnettet. Kabotasje og tredjelandskjøring utfordrer den norske transportnæringa. Fellesforbundet vil jobbe politisk for å ivareta våre interesser ved implementeringen i Norge gjennom arbeidet med nasjonal transportplan.

Nord-Norge har store avstander, og til dels dårlig veistandard med E6 som kritisk åre gjennom landsdelen. Fellesforbundet mener Nord-Norge må tilføres ekstra ressurser for å oppgradere veistandarden og infrastrukturen over hele landsdelen. Dette vil blant annet være viktig for å sikre bosetning og næringsutvikling i landsdelen, samt en viktig del av norsk sikkerhet og beredskap.

En nylig Konseptvalgutredning (KVU) for Nord-Norge peker på utfordringene rundt de lange transportstekningene og se som omfatter alle transportformer, både vei, tog, fly og sjøtrans-

port. Fellesforbundet støtter en helhetlig tenking rundt framtidens transportløsninger for Nord-Norge.

Øvrige landsdeler vil ha delvis samme utfordringer som KVU for Nord-Norge viser. Fellesforbundet mener i tillegg at det er behov for å forbedre viktige transportruter Øst-Vest, og at utbedring av særskilt E16 Bergen-Voss og E134 Haukeli er strekninger som bør prioriteres. Vedlikeholdsetterslepet er spesielt stort i Nord Norge og på Vestlandet.

Behov for en helhetlig samferdselspolitikk, samordning og effektiv bruk av ressursene, tilsier at det er nødvendig å se på organiseringen av hele samferdselssektoren. Fellesforbundet mener Samferdselsdepartementet må sørge for at det etableres et felles statlig koordinerende organ, som har et overordnet ansvar for gjennomføring av transport og samferdselspolitikken. Fellesforbundet mener det er tilstrekkelig med en statlig aktør med ansvar for veibygging og drift/vedlikehold. Veireformen fra 2010 hvor 70 % av riksveiene ble omklassifisert til fylkesveier, har ført til kraftige kostnadsøkninger og bidratt til oppsplitting av fagmiljøer og ansvar. Fellesforbundet mener den strukturelle organiseringen av veinettet bør ses på, herunder ansvarsforholdet mellom dagens ulike veieiere. Landsmøtet mener Stortinget må ta bedre styring med prioriteringen av veiprojekter, gjennom å i større grad øremerke midler til konkrete prosjekt.

Store samferdselsprosjekter medfører betydelige kostnader for samfunnet. Fellesforbundet mener det i større grad må utvises moderasjon rundt de enkelte prosjekter for å holde kostnader nede, samt at faglige og samfunnsøkonomiske vurderinger må legges til grunn for å få størst mulig nytte av fellesskapets midler til all infrastruktur.

Bompengefinansiering av vei, tunnel- og broprosjekter rammer ofte usosialt, og økt bruk av bomfinansiering rammer mange av Fellesforbundets medlemmer. Fellesforbundet mener at bompengeandelen ved utbygginger ikke skal overskride 50 % av anleggskostnadene. Det statlige bidraget må økes. Brukerbetaling må i større grad ha en sosial profil, som tar hensyn til norsk transportnærings konkurransevne, samt teknologiens muligheter til å differensiere mellom antall kjørte kilometer, inntekt og geografiske forskjeller. Fellesforbundet mener derfor det må foretas en gjennomgang av balansen mellom hvor mye som skal finansieres over skattedelen og hvor mye som skal brukerfinansieres.

Landsmøtet slutter seg til prinsippet om at forurenser skal betale for egne utslipp. For å lykkes med våre forpliktelser til å redusere klimautslipp må fordeling og betalingsevne tas hensyn til på en mer sosial fordelende måte. Avgiftspolitikken innenfor transport og kjøretøy må ha en sosial profil og tilpasses den teknologiske utviklingen. Dette må utredes grundig.

Byområdene vokser, og målet om nullvekst i biltrafikken gjør at Fellesforbundet vil arbeide for at transportbransjenes behov ivaretas i byutvikling. Det må legges til rette for sikker klimavennlig varelevering, og styrking av kollektivtransporten. Kollektivtrafikken og rutetilbudet må tilpasses der arbeidsplassene etableres og de ansattes behov.

For å nå målsetninger om mer gods over fra vei til sjø og bane må eksisterende jernbanestrekninger få raskere framføringstid, og dobbeltspor på belastede strekninger må prioriteres. Fellesforbundet vil ha en samlet styring av jernbanen, og en annen utvikling enn den oppsplittingen jernbanereformen har medført. I tillegg må det reguleres tilstrekkelige arealer for havne-,

gods- og jernbaneterminaler, samt transport mellom havn, vei og jernbane. Jernbanereformen ble vedtatt på svakt kunnskapsgrunnlag og har medført lavere kvalitet, høyere kostnader og økt byråkrati. Fellesforbundet mener det er behov for en grundig evaluering av jernbanereformen og konsekvensene av oppsplittinga.

Klima, miljø – det grønne skiftet

Transport står for ca. 30 % av norske klimautslipp og transportomfanget er betydelig økende. For å nå våre mål og forpliktelser på utslippskutt, må transportsektoren bidra gjennom en bærekraftig omlegging til alternative miljøvennlige drivstoff. Staten må ligge i forkant i utvikling, og må sikre forutsigbarhet for næringen gjennom tyngre investeringer i ladeinfrastruktur for tunge kjøretøy og forskning på alternative nullutslipps drivstoff. Gode alternativer må være på plass før man innfører nye restriksjoner for transportsektoren. Fellesforbundet slutter opp om ambisjonene om betydelige reduksjoner av klimautslipp fra transporten innen 2030.

Insentivene for å få til raskere utskifting av tunge kjøretøy må styrkes. Støtte til både elektrifisering og biogass for tunge kjøretøy er tiltak som vil kunne bidra sterkt til reduksjon av klimagassutslipp for transportsektoren fram mot 2030.

Sjåførene og teknikere/mekanikere må i større grad bli involvert i utformingen av elektrifiseringsplanene. Forsking på andre lavutslippteknologier må støttes og fylkeskommunale oppdragsgivere må kunne vurdere andre lavutslippsalternativer for drivstoff der det er hensiktsmessig.

Kollektivtrafikk – persontransport

For å nå klimamålene vil en fortsatt satsing på alle former for kollektivtransport være helt avgjørende.

Kollektivtrafikken må sikres forutsigbare rammebetingelser. Et godt og effektivt kollektivtilbud er avgjørende for det grønne skiftet, og god trafikkavvikling i byområdene. Kollektivtrafikken må sikres god framkommelighet gjennom investeringer i infrastruktur som for eksempel kollektivfelt hvor buss og taxi har enerett. Taxibransjen er en del av det samlede kollektivtilbudet, og må reguleres slik at det sikrer et forsvarlig tilbud i hele landet.

Organiseringen av kollektivtrafikk og persontransport utenfor rute må i tillegg baseres på best mulig utnyttelse av ressursene det offentlige bruker på kollektivtrafikken. Bedre samordning mellom fylkeskommunene og andre offentlige bestillere av persontransport er avgjørende for å få til dette.

Fellesforbundet krever at det snarest kommer på plass bestemmelser som definerer midlertidighet ved kabotasje for turbusskjøring i Norge, for eksempel tilsvarende de danske reglene. Dette vil sikre en mer robust norsk turbussnæring og være en viktig faktor i totalberedskapen.

Luftfarten er viktig for norsk bosetning og verdiskapning. Rutetilbudet i distriktene må opprettholdes på et forsvarlig nivå. Det må sikres like konkurransevilkår for selskaper som tilbyr tjenester i luftfarten inkludert bakketjenestene.

Tiltak i luftfarten blir viktig for å nå klimamålene. Fellesforbundet etterlyser en nasjonal politikk

som sikrer at norsk luftfart blir utslippsfri, konkurransedyktig og bærekraftig nå og i fremtiden. Det er avgjørende at kapasitet for produksjon og distribusjon av fornybart drivstoff forbedres. Det må legges til rette for etablering av produksjonsanlegg med tilstrekkelig produksjonsvolum i nær tilknytning til de største lufthavnene. Fellesforbundet vil arbeide for at det tas i bruk ny teknologi som fører til at norske lufthavner blir lavutslippsoner. Dette vil styrke konkurransekraften og bidra til at helsefaren som de luftfartsansatte utsettes for reduseres.

Teknologisk utvikling

Transport- og samferdselssektoren står oppe i en rask og økende teknologisk utvikling. Digitalisering og automatisering har allerede ført til store endringer i både person- og godstransport, og utviklingen går fort. Videreutvikling av digitale plattformer i transportsektoren, mobilitet som en tjeneste (MAAS), e-handel, intelligente transportsystemer og autonome kjøretøy er bare noen av trendene i sektoren.

Fellesforbundet skal sørge for å være oppdatert på utviklingstrender, og arbeide for at reguleringer og tilpasninger til utviklingen må føre til en forbedret transportsektor, hvor en ivaretar hensynet til arbeidsliv, personvern, kompetansebehov og sikkerhet.

STRØM – EN STRATEGISK RESSURS

Strøm til en forutsigbar pris som sikrer konkurransefortrinn, sammen med forsynings-sikkerhet, ny industrireising og klimamål skal være førende for hvordan det norske kraftsystemet bør organiseres.

Fellesforbundets landsmøte legger til grunn:

- Strøm skal være en strategisk samfunnsressurs under demokratisk politisk kontroll.
- Prisdannelsen i kraftsystemet må settes med basis i produksjonskostnadene, ikke slik dagens børsdrevne marked fungerer, der prisen styres av høyeste budgiver i Europa.
- Strøm er en strategisk innsatsfaktor for industrien og et grunnleggende gode for husholdningene, og skal omsettes uten å bidra til finansielle spekulasjoner og uakseptable profittmarginer til kraftprodusentene.

Fellesforbundets mål forutsetter et oppgjør med vårt eksisterende markedsbaserte kraftregime. Det inkluderer frikobling fra EUs energiunion gjennom utmelding av energibyrådet Acer.

Landsmøtet legger til grunn at det sannsynligvis blir kraftunderskudd i Norge fra 2027, og mener derfor det er behov for en vesentlig økt kraftproduksjon i hele landet i årene framover. Dette må skje samtidig med en forsterket satsing på utbygging av linjenettet, slik at krafta kommer fram over hele landet.

Våre vannkraftressurser og vannmagasiner gir et godt utgangspunkt for å møte de nye utfordringene. Disse mulighetene må utnyttes. Vår kraftproduksjon skal skape muligheter, ikke sette begrensninger.

Landsmøtet mener vi trenger økt tilgang på kraft for å:

- Sikre tilstrekkelig fornybar kraft til ny og eksisterende industri på fastlandet, samtidig som tiltak for å redusere klimagassutslipp fra norsk olje- og gassproduksjon gjennomføres.
- Gjennomføre en kraftfull satsing på grønn industriomlegging og industrietablering.
- Utnytte vår kompetanse og øke leverandørindustriens markedsandeler innen vindkraftutbygging, både til lands og til havs i hele landet.

Prioritering av kraft

Vår næringsutvikling bygger på skuldrene til dagens bedrifter. Eksisterende arbeidsplasser og virksomheter må gis forrang ved nettutvikling og tildeling av kraft. Vi må derfor ha kriterier for nettilknytning hvor vi:

- prioriterer eksisterende industri.
- sikrer fremveksten av ny grønn industri og samfunnsnyttig datalagring.
- sier nei til kryptovaluta.

Landsmøtet mener at myndighetene må sikre at alle muligheter for økt kraftproduksjon utnyttes gjennom blant annet:

Oppgradering, opprusting og utvidelse av vannkrafta

- Vi må hente ut alt potensiale som ligger i mulighetene ved opprusting og utvidelse av eksisterende vannkraft. Myndighetene må gjennom sitt eierskap aktivt styre Statkraft og andre offentlig eid kraftselskap til å oppgradere vannkrafta.
- Vi må gjennomgå tidligere vernevedtak og vurdere utbygging av magasinkapasitet, både i regulerte og ikke-regulerte områder
- Vi må jobbe med å få ned behandlingstiden for å få konsesjon på bygging/ oppgradering av de norske kraftverkene.

Havvind gir muligheter for et nytt industrieventyr for Norge, som må involvere hele landet

- Utbygging må skje i sameksistens med andre næringer og hensyn til natur og miljø.
- Vi må sikre at prosjektene fører til aktivitet i norsk leverandørindustri.
- Aktørene må gjøres ansvarlige for utvikling og bruk av CCS og fornybare løsninger.
- Virkemidlene for havvind må forbedres og satsingen må forseres, slik at havvind kan gi et vesentlig bidrag til kraftbalansen allerede før 2030.
- Prosjekter som Trollvind må gjennomføres, og lignende prosjekter må stimuleres og støttes.

Vindkraft på land

- Vindkraftpolitikken må være ansvarlig, og hensynet til urfolks rettigheter, urørt natur og artsmangfold må ivaretas.
- Utbygging skal bare skje der det er lokal aksept. Regelverk og behandlingsskapasitet må innrettes for å realisere slike vindkraftprosjekter raskt.
- Skattesystemet må endres slik at vertskommunene sitter igjen med mer av verdiskapingen ved vindkraftutbygging.
- Det er viktig å styrke kommunenes rolle i planlegging og utbygging gjennom effektive prosesser som bidrar til å redusere konfliktnivået.

Offentlig eierskap, og offentlig kjente eiere til våre vindressurser må sikres på samme måte som vi har sikret nasjonalt eierskap og kontroll over våre øvrige energiresurser. Staten bør ta medeierskap i havvindlisenser etter mønster av statens eierskap på sokkelen (SDØE).

Nye utslippsfrie energiformer

Både i norsk og i europeisk sammenheng er kjernekraft omstridt. Investeringene er store, og tiden fra plan til produksjon av kraft er svært lang. Derimot er produksjonen tilnærmet CO₂-fri, og den legger lite beslag på landarealer.

Landsmøtet mener Norge må øke forskningsinnsatsen på utslippsfrie energiformer slik at vi følger med i den teknologiske utviklingen, og sikrer oss oppdatert kunnskap om alternative energiformer, som for eksempel kjernekraft, bølgekraft, tidevannskraft og andre mulige fremtidige energikilder.

Utviklingen i Europa vil i større grad være preget av store prissvingninger som skyldes at en økt andel av krafta vil komme fra fornybare kilder med naturgitte og uregulerbare produksjonssvingninger. Verdien og behovet for å maksimere nytten i vannmagasinene øker.

Å sikre god forsyningsikkerhet i kraftsystemet både for norske husholdninger og norsk

næringsliv er statens ansvar. Hva som er et akseptabelt nivå på forsyningssikkerheten, er et politisk spørsmål som må avveies mot kostnadene. Muligheten for å importere kraft i timer med stram balanse i Norge og Norden er en viktig sikkerhet for det norske kraftsystemet.

Utvekslingskapasiteten og den markedsmessige tilknytningen mellom Norge og naboland gir oss mulighet til å både importere og eksportere kraft, og sikrer oss energi i tørrår. Dette er en viktig sikkerhet for det norske kraftsystemet, samtidig som det innebærer utfordringer. Med tettere tilknytning til naboland blir det norske kraftsystemet mer påvirket av effekt- og ressurs-situasjonen i resten av Norden og E uropa.

Landsmøtet er bekymret for konsekvensene endringene i den europeiske energimiksen har på norske strømpriser. For å kutte utslippene og gjøre seg uavhengig av Russland som energileverandør beveger våre naboland seg nå bort fra fleksibel og fossil kraftproduksjon til uregulerbar fornybar kraft. Denne energiomstillingen har ført til en prissmitte inn i det norske systemet som er mye sterkere enn det som lå til grunn da de to nye utenlandskablene til Storbritannia og Tyskland ble bygget. Samtidig vil et europeisk kraftsystem basert på uregulerbar fornybar kraft bygges med større ytelse enn i et regulert system, på grunn av variasjonen i sol- og vindkraftproduksjon. Det innebærer at det kan oppstå perioder med betydelig overskudd i Europa og dermed økte muligheter for Norge til å importere kraft til lave priser og lagre overskuddsproduksjonen i vannkraftmagasinene.

Siden 1990-tallet har landene som ønsket utveksling av naturgass og elektrisitet blitt enige om felles markedsregler og tekniske standarder. Som energistormakt er det viktig å arbeide for norske interesser. Det gjelder ikke bare i spørsmål knyttet til el-markedet, men også regelverksutviklingen knyttet til gass. Vi er en stor eksportør av gass til europeiske land, og spørsmål knyttet til infrastruktur og gassmarkedet er viktige for Norge. Nær all gass produsert på norsk sokkel eksporteres i rør til Europa.

Landsmøtet legger til grunn at våre mellomlandsforbindelser opprettholdes, men at:

- Når «levetiden» for kablene løper ut, må eventuell videreføring og oppgradering vurderes i en samfunnsøkonomisk sammenheng, på samme måte som ved nyetableringer.
- Norge må arbeide for et system som i større grad vektlegger det enkelte lands fortrinn og behov for forsyningssikkerhet. For Norge er det viktig at avtalene for utveksling ivaretar verdien av våre flerårsmagasiner og effekten vi kan oppnå blant annet gjennom økt bruk av pumpekraft.

Hvordan mellomlandsforbindelsene skal brukes må gjennomgås i samarbeid med våre naboland, og tiltak som kan redusere prissmitten gjennom kablene må på plass gjennom forhandling av eksisterende avtaler.

Både husholdninger og bedrifter trenger en mer forutsigbar pris enn hva vi har i dagens situasjon. Legitimiteten og den politiske oppslutningen om det norske kraftsystemet krever en forståelse og aksept for hvordan prisen på strøm fastsettes.

Staten må derfor ta en langt mer sentral plass for å sikre forutsigbare strømpriser. Landsmøtet mener derfor at:

- Det må legges til rette for større bruk og bedre tilbud av fastpriskontrakter som sikrer husholdninger og bedrifter mot uforutsigbare svingninger.
- Det må etableres et kraftsystem som sikrer sluttbrukerne forutsigbare priser som ivaretar konkurranseevnen til næringslivet, og er akseptable for husholdningene.
- Det norske systemets manglende evne til å etablere hensiktsmessige fastpriskontrakter viser at det må tas kraftfulle grep i hvordan omsetningen av kraft organiseres.
- Det må opprettes et statlig strømselskap som skjermer husholdningene og bedrifter fra uforutsigbare svingninger. Selskapet skal tilby fastpriskontrakter og prissikringsavtaler til husholdninger og bedrifter som ikke ordinært har løst sitt kraftbehov gjennom langsiktige kraftavtaler. Selskapet kan selge kraft direkte til sluttbrukerne.

Gjennom det statlige selskapet vil politisk styring av strømprisen forsterkes, uten å etablere generelle støtteordninger eller tilskudd over statsbudsjettet.

De som bygger ut ny fornybar produksjon, som vind og sol, må få avkastning på sine investeringer. Da trenger de langsiktige kontrakter hvor utbyggerne skjermes mot stor prisvariasjon. Dette kan igjen sikres ved at det inngås langsiktige fastpriskontrakter med store strømkjøpere.

Det statlige strømselskapet skal inngå lange kontrakter med vindkraftprodusenter på land og til havs, og tilsvarende lange kontrakter med eksisterende vannkraftprodusenter med magasinkapasitet. Landsmøtet legger til grunn at selskapet over tid ikke skal være avhengig av overføringer fra staten, og at selskapet drives slik at det dekker sine egne kostnader.

Landsmøtet anbefaler at:

- Det innføres et nytt system for dagens strømleveranser til husholdningene. Målsettingen med dette systemet skal være å sikre husholdninger et nødvendig strømforbruk til en politisk fastsatt pris.
- Grensen for forbruket må settes slik at den ivaretar både fordelingshensyn og motiverer til energieffektivisering.
- Det store potensialet for energieffektivisering utnyttes gjennom tidenes største ENØK-satsing.

Etter landsmøtets syn skal verdier og velferd først og fremst skapes gjennom bruken av kraft, ikke gjennom salg av kraft. I den store omstillingen vi nå står foran, mener landsmøtet det er viktig å synliggjøre forskjellen mellom et offentlig og privat eierskap. Hensikten og målsettingen med offentlig eierskap må være å sikre lokal og nasjonal vekst og verdiskaping, ikke maksimalt overskudd for det enkelte selskap eller eier. Dette må i større grad prege driften av selskapene som i dag sørger for kraftproduksjon på vegne av stat og kommuner.

ARBEID ER NØKKELEN TIL VELFERD

Et arbeidsliv for alle

Det må legges til rette for at alle som kan og vil, skal få muligheten til å delta i arbeidslivet. Fellesforbundet støtter tiltak som bidrar til integrering, og har tro på at tiltak som Ungdomsgarantien vil lykkes med å inkludere flere unge. I tillegg må vi fortsette å jobbe for at alle arbeidstakere skal kunne leve av inntekten sin. Vi kan ikke tillate at forskjellene mellom fattig og rik fortsetter å øke, at noen blir hengende etter eller at arbeidslinja blir en fattigdomsfelle. Det vil få store negative konsekvenser for samfunnet vårt dersom vi kommer i den situasjonen at man må ha flere jobber for å få tilstrekkelig inntekt til å kunne leve av den.

Samtidig må vi ta hensyn til at ikke alle som vil, faktisk kan jobbe. De som er avhengige av offentlige ordninger i hele eller deler av livet, må være trygge på at de kan betale regningene sine. Trygdene kan ikke bli så lave at personer som av ulike grunner faller ut av arbeidslivet, må leve i fattigdom. Det er behov for en gjennomgang av trygdesatsene for å sikre at ytelsene er det sikkerhetsnett det er ment å være.

Trygghet for alle

Folketrygdens ytelser som dagpenger, sykepenger, arbeidsavklaringspenger (AAP) og uføretrygd skal sikre personer økonomisk trygghet i perioder der de står uten annen inntekt.

Fellesforbundet ser at nivået på mange ytelser ikke er høye nok til at våre medlemmer kan betale utgiftene sine. Fellesforbundets landsmøte krever at grunnlaget for ytelsene dagpenger, arbeidsavklaringspenger (AAP) og uføretrygd heves, slik at de reflekterer den tidligere inntekten på en bedre måte enn i dag. Samtidig må reglene for fribeløp og avkortning utformes slik at uføretrygden stimulerer til økt yrkesdeltakelse.

Fellesforbundets landsmøte krever at ytelser som kommer i stedet for inntekt skal medregnes i grunnlaget for feriepenger. Det må regnes feriepenger av hele perioden for alle trygdeytelser, som dagpenger, sykepenger, AAP, foreldrepenger og ved omsorgspermisjon.

Dagens dagpengeordning utgjør bare 62,4 prosent av tidligere inntekt. Under pandemien økte dagpengesatsene, fordi man så at den var for lav. Dette mener Fellesforbundets landsmøte tilsier at det er behov for en varig økning. I dagpengeordningen har arbeidstakere også en for stor egenandel da de, i tillegg til lav sats, illegges ventetid (karenstid) før de får rett til ytelsen. Landsmøtet krever at både den alminnelige ventetiden på tre dager og forlenget ventetid på 18 uker for dagpenger, reduseres.

AAP gis til personer som aktivt forsøker å komme tilbake i arbeid, og ytelsen beregnes på bakgrunn av tidligere inntekt. Minstesatsen er satt til 2G, med unntak for personer under 25 år, der minstesatsen ble redusert til 2/3 av 2G fra 2020. Fellesforbundets landsmøte mener denne forskjellsbehandlingen har hatt uheldige konsekvenser, og krever at denne endringen reverseres.

For at arbeidsledige skal ha best mulig forutsetninger for å komme tilbake i arbeidslivet, skal alle ha mulighet til å heve sin kompetanse samtidig som de aktivt søker arbeid og mottar dagpenger.

Sykelønnsordningen er en viktig del av velferdsstaten og skal sikre personer inntekt i en sårbar periode. Da er det viktig at inntekten er forutsigbar. Fellesforbundets landsmøte mener arbeidsgiverne har fått for stor makt når de kan holde tilbake lønn dersom de er i tvil om grunnlaget for sykemeldingen. Denne muligheten er svært inngripende for arbeidstaker. Fellesforbundets landsmøte krever at arbeidsgiver må legge legens sykemelding til grunn som dokumentasjon på sykdom. Det er lege, og ikke arbeidsgiver, som har rett til å sykemelde. I de tilfellene Nav bestrider sykemeldingen, krever Fellesforbundet at Nav prioriterer søknadene og sikrer raske utbetalinger, slik at våre medlemmer ikke må vente i lang tid før sykepengene utbetales.

Fellesforbundet ser at NAV går for langt i å overprøve sykemeldinger som har grunnlag i konflikter og trakassering på arbeidsplassen. Slike situasjoner kan også forårsake sykdom, og det er ingen vilkår i loven om årsaken til sykdommen for at den skal kunne gi rett til sykepenger. NAV må i slike tilfeller legge legens sykemelding til grunn i saksbehandlingen.

Våre medlemmer bruker mye tid på å få utbetalt både sykepenger og foreldrepenger fra NAV i de tilfellene ytelsene ikke forskutteres av arbeidsgiver. Fellesforbundets landsmøte krever at regelverket nå endres slik at alle arbeidsgivere pålegges å forskuttere ytelsene.

Arbeidstakere som opplever at arbeidsgiver går konkurs, kan få dekket deler av sine krav mot arbeidsgiver fra lønnsgarantiordningen. Denne ordningen ble vesentlig svekket av regjeringen Solberg. Selv om garantien er knyttet til grunnbeløpet i folketrygden, og dermed øker i takt med denne, mener Fellesforbundets landsmøte at garantien har blitt for liten til å kunne dekke lønnskrav og feriepenger slik det er forutsatt. Det er også utfordringer knyttet til fristene i loven og NAVs saksbehandlingstid. Landsmøtet vil på bakgrunn av dette be om en gjennomgang og styrking av loven.

Ansatte i varig tilrettelagt arbeid

Ikke alle som ønsker å jobbe har mulighet til å delta i det ordinære arbeidslivet. De er likevel viktige bidragsyttere til verdiskapning med sin arbeidsevne. Landsmøtet krever at personer med varig nedsatt arbeidsevne må få et arbeidstilbud gjennom NAV dersom de ønsker det. Varig tilrettelagt arbeid (VTA) skiller seg fra andre arbeidsmarkedstiltak ved at det er varig. Det er ikke et midlertidig tiltak for å hjelpe personer i en periode, men et arbeidstilbud som gis til personer som ikke kan få arbeid på annen måte. Arbeidsforholdet reguleres på vanlig måte av arbeidskontrakter og arbeidsmiljøloven, og arbeidstakeren mottar lønn for arbeidet. VTA-ansatte må derfor omtales og anerkjennes som arbeidstakere og likestilles med dem i øvrige regelverk.

Gjennom likestilling med andre arbeidstakere må VTA-ansatte også få de samme rettighetene, slik som rett til pensjon fra første krone og mulighet til å bruke elektronisk sykemelding. Det er nødvendig å fjerne inntektsgrensen på 0,5 G for rett til sykepenger for VTA-ansatte. Selv om lønnen kommer i tillegg til uføretrygden, er dette inntekt som VTA-ansatte regner med i sine budsjetter. Når de blir syke mister de en vesentlig del av inntekten sin, og dermed dekning til de utgiftene som lønnen vanligvis dekker. Fellesforbundet mener VTA-ansatte må få mer fleksibel bruk av egenmeldinger, og at de må omfattes av IA-avtalen.

Det er uverdigg at mange personer med funksjonsnedsettelse og andre som ikke har mulighet til å delta i det ordinære arbeidslivet, blir sittende hjemme uten mulighet til å bidra inn i felleskapet. Når Fellesforbundet mener at alle som vil arbeide må få muligheten til det, omfatter det også de

som faller utenfor det ordinære arbeidslivet. Skal vi lykkes med inkluderingen, trenger vi flere VTA-plasser, og vi må styrke de arbeids- og inkluderingsbedriftene som legger til rette.

Inkludering forutsetter tilrettelegging

Dersom alle som ønsker det, skal ha mulighet til å delta i arbeidslivet, forutsetter det tilrettelegging. Tilrettelegging for personer med nedsatt funksjonsevne var tidligere et av delmålene i IA-avtalen, men Solbergregjeringen flyttet det over til inkluderingsdugnaden i 2018. Dessverre har dette grepet medført at det har blitt mindre oppmerksomhet rundt tilrettelegging og inkludering av personer med funksjonsnedsettelse de senere årene. Fellesforbundets landsmøte mener det er viktig at hele arbeidslivet har tar aktivt stilling til tilrettelegging og at vi jobber aktivt for å inkludere flere personer med funksjonsnedsettelse.

Like muligheter til omsorg for barn

For Fellesforbundet har det i mange år vært en viktig sak at både menn og kvinner skal ha like muligheter til å delta i omsorgen for barn. Landsmøtet mener at foreldrepermisjonen må økes til 52 uker med full lønn. Når permisjonsperioden er over, er våre medlemmer avhengige av at de får barnehageplass til barna, uavhengig av når på året barna er født. Landsmøtet mener Fellesforbundet må arbeide for å se dette i sammenheng, slik at barnehagestart henger sammen med avslutningen av foreldrepermisjonen for alle barn.

Det er videre behov for å styrke fødetilbudet i hele landet. Fars rettigheter i forbindelse med permisjon må også styrkes, blant annet ved å øke omsorgspermisjonen fra to til fire uker. I tillegg må retten til permisjon i forbindelse med amming økes til barnet er to år.

Bolig er ikke et investeringsobjekt

Alle trenger tak over hodet. Nok gode, rimelige og trygge boliger er derfor en oppgave for felleskapet. Den norske normen er at alle skal kunne eie sin egen bolig. I dag eier nærmere 80 prosent sin egen bolig. Samtidig er det mange, særlig unge, som ønsker å eie sin egen bolig, men som ikke kommer seg inn på boligmarkedet. Det er derfor behov for tiltak som bidrar til å holde bokostnadene nede så det blir mulig å etablere seg med normal lønn.

Markedskreftene har i mange år preget store deler av utviklingen i boligmarkedet. En av hovedutfordringene i dagens boligmarked er at det de siste ti-årene har vært svært lønnsomt å investere i bolig. Dette bidrar mange steder til å presse prisene opp.

Lite regulering og for få boliger har skapt en stadig økende forventning om avkastning og fortjeneste. Bolig er blitt et investeringsobjekt for mange. Denne prisspiralen kan ikke fortsette dersom vi ønsker at alle som vil fortsatt skal ha muligheten til å eie sin egen bolig.

Utfordringene i boligmarkedet er ikke de samme i hele landet. I byene blir det stadig vanskeligere med normal lønn å komme inn på boligmarkedet, i distriktene mangler det et variert boligtilbud. I begge tilfeller er den enkeltes mulighet til å skaffe en passende bolig begrenset. Fellesforbundets landsmøte mener at folk skal kunne bo der de jobber og lever gjennom hele livet. I mange tilfeller har man behov for å bytte bolig gjennom livets ulike faser. Fellesforbundets landsmøte er opptatt av at boligmarkedet i størst mulig grad innrettes slik at også vanlige folk har mulighet til å tilpasse hvor og hvordan man bor.

Vi mangler boliger flere steder Norge. Flere rimelige boliger vil bidra til å dempe pristrykket på boligmarkedet. Skal vi ha nok tilgjengelige boliger, må det derfor bygges flere boliger som

kjøpes eller leies av dem som skal bo i dem og ikke brukes som spekulasjonsobjekter. Bygging av flere rimelige boliger skal ikke bety bygging av langt flere mindre boliger eller lemping av kvalitetskrav. Fellesforbundets landsmøte mener det er avgjørende å bygge en variert sammensetning av boliger og krever at regler slik som leilighetsnormen bevares.

I påvente av nok egenkapital for å få innvilget boliglån, er det ikke uvanlig å betale høy leie på det private leiemarkedet. Det gir mindre mulighet for å spare. Fellesforbundet mener at dokumentasjon av langvarig, høy betalingssevne bør være en del av vurderingsgrunnlaget når banken skal inngå avtale om boliglån.

Kommunene har en viktig rolle i å tilrettelegge for bygging av boliger. Landsmøtet i Fellesforbundet krever at alle kommuner har planer som tilrettelegger for nødvendig arealer for boligbygging slik at dette ikke bidrar til press på boligprisene. Vann- og avløpsanlegg er en viktig infrastruktur for å tilrettelegge for boligbygging. Fellesforbundets landsmøte mener det er viktig at disse tjenestene eies av det offentlige. Husbankens ordning med startlån til kommuner gjør at flere som har slitt med å få lån i en vanlig bank, kan få lån fra kommunen. Det gir flere muligheten til å kjøpe egen bolig, og Fellesforbundets landsmøte krever at ordningen videreutvikles.

Boligbyggelagene, som ble stiftet for å sikre tilgangen på rimelige, trygge og gode boliger på medlemmenes premisser, har vært viktige for å sikre tilgang på boliger. Fellesforbundets landsmøte mener boligbyggelagene fortsatt har en viktig rolle gjennom å prioritere disse oppgavene. Ikke minst har boligbyggelagene og staten en felles oppgave i å sikre at det bygges tilstrekkelig med boliger også i nedgangstider. Våre behov for en passende bolig svinger ikke med konjunktorene.

Fellesforbundets landsmøte krever at det satses på alternative boligkjøpsmodeller, slik som Leie-til-eie og deleie. Modellene må utvikles og tas i bruk mer enn det gjør i dag for å hjelpe flere inn på boligmarkedet. Modellene må være trygge, forutsigbare og grundig regulert, og ikke ha som formål å skape profitt.

Fellesforbundets landsmøte krever at det satses på ikke-kommersiell boligutbygging som har som formål å skape et mer rettferdig og trygt boligmarked. Stat og kommunene må spille en aktiv rolle, sammen med ideelle aktører som boligkooperasjoner, samskipnader og andre ikke-kommersielle aktører. Husbanken er et viktig redskap for en sosial boligpolitikk. Husbankens ordninger må derfor fremover styrkes og utvikles.

Bostøtte er et av husbankens viktigste boligpolitiske tiltak. Den øvre grensen for den statlige støtteordningen Bostøtte er i dag for lav og flere som trenger støtte faller utenfor ordningen. Fellesforbundets landsmøte krever at inntektsgrensen for å kvalifisere til bostøtte løftes, og knyttes til grunnbeløpet i folketrygden. På den måten vil inntektsgrensen følge prisutviklingen i resten av samfunnet.

Selv om mange eier boligen de bor i, er det nesten en million mennesker som leier boligen de bor i, særlig blant yngre og de med varig lav inntekt. I dagens leiemarked er det et skjevt maktforhold mellom utleier og leietaker. Fellesforbundets landsmøte krever at leietakers rettigheter og beskyttelse styrkes og utleiers plikter tydeliggjøres i lovverket, heriblant Husleieloven.

Alle skal kunne bo i en trygg bolig. Landsmøtet mener normen i leiemarkedet må være langvarige leieforhold som skaper stabilitet og forutsigbarhet for leietaker.

Det ikke uvanlig å leie en bolig med vesentlige mangler eller helseskadelige forhold. Fellesforbundet mener at leietaker må ha bedre muligheter til å melde ifra om kritikkverdige forhold og brudd på husleieloven, uten å frykte sanksjoner fra utleier. Brudd må få direkte konsekvenser. For at det skal være mulig må det finnes et aktivt tilsynsorgan som kan kontrollere at utleier opprettholder en minstestandard.

Ved å bygge flere studentboliger sørger vi for at flere unge får et rimeligere botilbud, samtidig som det bidrar til å lette trykke på det private leiemarkedet. Mindre konkurranse i leiemarkedet kan bidra til å redusere leieprisene og komme andre leietakere til gode så vel som studenter. Fellesforbundets landsmøte krever at staten gjennom eksisterende tilskuddsordning legger til rette for økt bygging av flere studentboliger gjennom studentsamskipnader og andre ikke-kommersielle aktører.

Skal vi løse dagens store og sammensatte utfordringer i boligmarkedet mener Fellesforbundets landsmøte at vi må se på helheten i boligmarkedet. Tiden er nå moden for å lage en bolig politisk reform, og landsmøtet i Fellesforbundet krever derfor at regjeringen legger fram en plan for en bærekraftig boligpolitikk.

God helse gir bedre liv

Dårlig mental helse og psykiske lidelser var lenge temaer som var tabu og forbundet med mye skam. De senere årene har det blitt mer åpenhet rundt temaet som en viktig brikke i menneskers helhetlige helse. Mens flere kvinner enn menn lider av depresjon, er det flest menn som begår selvmord og har høyest forekomst av rusmisbruk, vold, som offer for vold, og kriminalitet. Psykisk helse må derfor få større oppmerksomhet både i menn og kvinners møte med både helsevesenet og i arbeidslivet. Fellesforbundets landsmøte krever at mental helse blir en fullverdig del av den garanterte helsehjelpen i Norge. Fellesforbundets landsmøte mener tannhelse er en viktig del av folks helse og må inn som en naturlig del av egenandelsordningen.

I Norge får alle kvinner i alderen 50 til 69 år invitasjon til røntgenundersøkelse av brystene gjennom mammografiprogrammet. Da det ikke er en direkte medisinsk indikasjon på at man trenger undersøkelsen, er undersøkelsen ikke inne i egenandelsordningen. Fellesforbundets landsmøte krever at en så viktig undersøkelse som alle kvinner oppfordres til å delta i, skal være en del av frikortordningen.

HPV-vaksinen har hatt god effekt. Landsmøtet mener vaksinen må være gratis for alle kvinner uavhengig av alder. På sikt bør også menn inkluderes i et opplegg med gratis vaksine. Menstruasjon er for mange kvinner en naturlig del av livet. Bind og tamponger koster, og er for mange en dyr nødvendighet. Flere fylkeskommuner har innført ulike prøveprosjekter med gratis bind og tamponger for elever ved videregående skoler. Fellesforbundets landsmøte mener at produkter som bind, tamponger og andre mens-produkter må gjøres gratis og lett tilgjengelig for ungdommer, og deretter bli momsfree for på sikt å bli gratis for alle.

DEN PRAKTISKE SKOLE SOM GRUNNLAG FOR EN GOD FAGOPPLÆRING

Framtidas fagarbeider utdannes gjennom den offentlige skolen som skal virke utjevnende og gi alle elever et godt faglig og sosialt grunnlag. Skolen må ha varierte læringsarenaer og legge til rette for en mer praktisk skolehverdag. Det må gjelde alle fag, også de som tradisjonelt formidles gjennom undervisning i klasserom, som matte, engelsk og norsk. Praktisk læring er mer lærerikt enn passiv klasseromsundervisning, og tar hensyn til at elevene er forskjellige. Skolen handler ikke om at flest mulig skal få best mulig karakterer. Den handler om danning, sosialisering og læring gjennom problemløsning.

Landsmøtet vil ha en leksefri heldagsskole som skal gi de rette rammer for en inkluderende og utjevnende skolehverdag. Det vil kreve mange dyktige lærere og pedagoger som ser hver enkelt elev, og som kan gi tett oppfølging og tilrettelagt undervisning ved behov. Faste helseresurser på hver enkelt skole sikrer sosial trygghet og mestring. Seksualundervisningen i skolen må bli mye bedre enn i dag. Attraktivitet og relevans i opplæringen forutsetter mest mulig oppdaterte skoleverksteder, og tilgang på gratis utstyr gjennom utstyrsstipender som dekker reelle kostnader, gjennom hele grunnopplæringen til gjennomført videregående skole.

Den bedriftsbaserte delen av opplæringen bygger på lærlingordningen. Denne må styrkes og videreutvikles i tråd med bedriftenes kompetansebehov. Bedriftene må sikre nok læreplaner og gode og trygge rammer for opplæringen. Lærlingenes rettigheter, arbeidsvilkår og krav til faglig opplæring av høy kvalitet jamfør læreplanen, må sikres gjennom lov og avtale. Fylkeskommunen skal sørge for at instruktører og faglige ledere i lærebedrifter får tilbud om kurs. Bedriftene skal ta vare på lærlingen både faglig og menneskelig. Opplæringskontorene skal fremdeles spille en viktig rolle i fagopplæringen som bindeledd mellom skole og bedrift. Vi vil jobbe for at Fellesforbundet skal være representert i styrene til de kontorene som håndterer våre fag, minst gjennom en rolle som observatør med talerett.

Læreplanene i grunnopplæringen skal gi elevene kunnskap om de verdier som det moderne Norge bygger på. I en inkluderende skole bør elevene også lære om tegnspråk. Trepertssamarbeidet og arbeiderbevegelsens historie må her være sentrale elementer. Kunnskap om arbeidslivet er avgjørende for at elevene skal forstå betydningen av arbeidslivets rettigheter og plikter. Fellesforbundet har et særskilt ansvar for å påse at unge mennesker ser verdien i å organisere seg.

Fagarbeideren er arbeidslivets grunnfjell. Fellesforbundets medlemmer og tillitsvalgte representerer bransjer der fagarbeideren har en nøkkelkompetanse. Selv med teknologiendringer og nye kompetansekrav vil behovet for fagarbeidere ikke endre seg. Lærefagene oppdateres kontinuerlig. Fag- og yrkesopplæringen skjer gjennom partssamarbeidet; på bedriften, gjennom yrkesopplæringsnemndene i fylkene og de nasjonale fagrådene som forvalter nærmere 200 lærefag. Ved siden av arbeidet med fagopplæringen i skole og bedrift, skal Fellesforbundet jobbe for enda bedre utviklingsmuligheter i fagene. Den offentlige fagskolen må styrkes i alle fylker. Vi skal jobbe aktivt for økt attraktivitet i yrkesfagene og en god rekruttering til våre lærefag og bransjer. I dette arbeidet er det svært viktig å styrke rekrutteringen av kvinner til mannsdominerte bransjer som byggenæringen og industrien.

Fellesforbundet skal dessuten være pådriver for etablering av Nasjonalt senter for yrkesfag. Et slikt senter skal blant annet løfte store nasjonale utfordringer i yrkesfagene, og legge bedre til rette for kvinners karrierer i mannsdominerte yrker.

Fellesforbundet har jobbet aktivt med den nye opplæringsloven som gir voksne et bedre rettighetsgrunnlag for å fullføre videregående opplæring. Det er viktig at vi opprettholder kvaliteten på fag- og svennebrevet. Samtidig trenger vi en fleksibel voksenopplæring som gir flere muligheter til å sikre seg en formell kvalifikasjon.

Landsmøtet skal jobbe for en god offentlig voksenopplæring, som kan møte behovene til den enkelte, herunder personer med lese- og skrivevansker, og legge til rette for livslang læring i lokalsamfunnet bygget på partssamarbeidet.

Arbeidslivet er den viktigste arenaen for voksnes læring. Arbeid og språkopplæring er avgjørende for å få innvandrere integrert i det norske samfunnet. Fellesforbundet mener det må legges til rette for at innvandrere kommer inn i arbeidslivet så tidlig som mulig. For å lykkes med det må språkopplæringen for denne gruppen styrkes.

LÆRE HELE ARBEIDSLIVET – EN REFORM SOM GIR ALLE ANSATTE KOMPETANSELØFT

Landsmøtet krever en bred etter- og videreutdanning (EVU) som skal utformes og finansieres gjennom et trepartssamarbeid. Reformen skal utvikles som et tilbud tilpasset arbeidslivet og den enkelte ansattes behov. Reformen skal ta utgangspunkt i – og legges til rette for – produksjons- og servicearbeideren.

Fagskolen skal være en viktig tilbyder i en slik reform.

Behovet for fagarbeidere øker. Samtidig blir det vanskeligere å rekruttere ungdommer på grunn av lave ungdomskull. Vi skal møte kompetansemangelen, det grønne skiftet, globaliseringen og digitaliseringen med den arbeidsstyrken vi har i dag. Derfor må vi som samfunn tenke helt nytt i forhold til etter- og videreutdanning. Det må etableres en kultur hvor kompetansepåfyll blir en del av det å jobbe. En reform må bygges på dette.

Historisk er kompetanse et av Norges viktigste konkurransefortrinn, men vi er i liten grad villige til å gjøre det som trengs for å opprettholde dette konkurransefortrinnet. Nå ligger Norge langt bak EU og våre nordiske naboland i forhold til etter- og videreutdanning. Det gjelder både systemer for utvikling av tilbud, og arbeidsgivernes vilje til å rettighetsfeste ansattes tid og økonomi til gjennomføring.

Selv om det er bred enighet om behovet for mer etter- og videreutdanning, er den faktiske EVU- deltakelsen i Norge stabil eller synkende. Dessuten er deltakelsen urettferdig. De med kortest utdanning deltar minst i etter- og videreutdanning. Sannsynligheten for læring og kompetanseutvikling er dessuten dårligere der organisasjonsgraden er lav.

For å lykkes må en langsiktig finansieringsordning på plass som gir inntektssikring for den enkelte deltaker i kompetansehevende tiltak. Inntektssikring forutsetter kompensasjon for tapt inntekt og reelle muligheter til gjennomføring i kombinasjon med jobben. Det kan skje gjennom etablering av ett eller flere utdanningsfond.

Alle tre parter må bidra for at en slik reform skal kunne realiseres. Både arbeidsgivere, arbeidstakere og myndigheter må ha en felles forståelse av at investeringer i ansattes kompetanse gir økt produktivitet – til glede og nytte for den enkelte, bedriften, bransjen og AS Norge. Kompetanseheving må ikke sees på som en kostnad.

På denne bakgrunn stiller landsmøtet følgende krav til en ny EVU-reform:

1. Rett til fri ved deltakelse i etter- og videreutdanningstiltak

Skal Norge opprettholde og styrke den konkurransekraften vi har, basert på kompetanse, er vi nødt til å etablere en kultur for læring på arbeidsplassene. Den må bli slik at det forventes at ansatte tar jevnlig kompetansepåfyll som en del av jobben. En forutsetning for å sikre kompetanseløft for arbeidstakere, er en kraftig styrking av rettighetene til deltakelse i EVU- tiltak. Tiltakene må kunne kombineres med full jobb. Denne retten må framgå av både lov og tariff-avtale.

2. Sikring av inntekt ved gjennomføring av etter- og videreutdanning

En av de største barrierene for deltakelse i EVU, er bortfall av inntekt. For mange arbeidstakere er det vanskelig å prioritere etterutdanning når det er forbundet med store kostnader og tap av arbeidsinntekt. For å få til en vellykket EVU-reform, er man derfor nødt til å fjerne denne barrieren.

3. Nasjonalt system for utvikling av gratis EVU-tilbud for deltakerne

Med utgangspunkt i bransjeprogrammenes metodikk og prinsipper for trepartssamarbeid, må det etableres et nasjonalt system for utvikling og gjennomføring av ulike EVU-tilbud. Tilbudene må tilpasses bransjenes og arbeidslivets behov. Det krever ikke bare at partene involveres, men de må også ha eierskap til utviklingen og gjennomføringen av tilbudene.

EVU-tilbudene må være gratis for den enkelte arbeidstaker for å fjerne en viktig barriere for deltakelse. I tillegg til at selve EVU-tilbudet blir tilbudt gratis av utdanningsinstitusjonen, må den enkeltes inntektsgrunnlag sikres under gjennomføringen. Tilsvarende modeller er utviklet i både Sverige og Danmark. Våre nordiske naboer har kommet mye lenger enn oss når det gjelder partenes kvalitetssikring av relevante tilbud og finansiering av EVU-tilbud for deltakere.

4. Reformen skal finansieres gjennom et spleiselag i utdanningsfond

Det er arbeidsgivernes ansvar å sørge for etter- og videreutdanning av sine ansatte basert på det behovet bedriften har nå og i framtida. Nå trenger vi tilbud på tvers av bedrifter og bransjer. Norge som nasjon har stor interesse i å bygge på kompetansen til arbeidstakerne. For å etablere gode tilbud over hele landet som er tilgjengelige og gratis for alle arbeidstakere, trengs det store ressurser. Disse ressursene bør fremskaffes gjennom et spleiselag i form av et eller flere fond.

Fellesforbundet mener at utdanningsfond bør finansieres både av offentlige og gjennom tariffavtalene. Til sammen skal det sikre full dekning av inntektstap ved deltakelse på etter- og videreutdanningstilbud. Samtidig legger det til rette for å skreddersy EVU for den enkelte arbeidstaker og bransje. Dette dekker behovene for en vellykket EVU-reform, tilpasset arbeidslivet og de enkelte bransjene.

INTERNASJONAL SOLIDARITET I EN USIKKER VERDEN

Israel og Palestina

Den 7. oktober utførte Hamas en storstilt terroraksjon mot Israel fra Gaza. 1400 israelere ble drept, inkludert mange barn og unge. De påfølgende ukene har Israel angrepet Gaza. Drapstallene er stadig voksende, men etter 2 uker er over 4 000 drept og 13 000 såret. 1 500 av de drepte er barn.

Fellesforbundet fordømmer alle drap på sivile, uten forbehold. Derfor fordømmer vi Hamas sitt terrorangrep. Den samme prinsippfaste linjen må gjelde når Israel angriper Gaza.

En allerede hardt prøvet befolkning, der nesten halvparten er barn, blir nå utsatt for en kollektiv avstraffelse av Israel. Israel nekter alle transport av helt nødvendige varer til Gaza. 1 million mennesker er tvunget på flukt, sykehus og skoler blir rammet av bomber. Nå forventes det at Israel skal gjennomføre en bakkeinvasjon som uten tvil vil gjøre situasjonen enda verre. FN varsler om en humanitær katastrofe.

Fellesforbundet krever at krigshandlingene stopper og at alle gjør sitt ytterste for å beskytte sivile. Alle involverte parter må bidra til at humanitær bistand slipper inn til Gaza, som mangler mat, vann og medisiner. Behovet for bistand vil være enormt i Gaza når denne krigen en gang tar slutt og Norge må bidra med midler og jobbe for at resten av verden bygger opp Gaza.

Mens bombingene av Gaza fortsetter, har situasjonen på Vestbredden bare blitt verre. Allerede før den nye Gaza-krigen var angrepene mot palestinere på Vestbredden høyere enn på lenge. Den israelske okkupasjonen av palestinske områder fortsetter., Israel har den mest høyreorienterte regjeringen noensinne med flere åpent rasistiske og anti-palestinske personer i regjeringen. Angrepene fra israelske militæret og bosettere mot palestinere på Vestbredden har tiltatt. Det samme har utvidelsen av israelske bosetninger på palestinsk jord. Rapporter sier at hundrevis av barn er fengslet og at de blir slått i fangenskap. Israels okkupasjon og politikk overfor palestinere på Vestbredden er av flere store internasjonale menneskerettighetsorganisasjoner beskrevet som apartheid.

Fellesforbundet krever at den norske regjeringen anerkjenner Palestina som en selvstendig stat. Norske myndigheter må kreve at Israel umiddelbart fjerner terrorstemplingen, og slutter å anvende trusler og trakassering, inkludert vilkårlig kriminalisering og undertrykkelse av palestinske organisasjoner. Norske myndigheter må legge til rette for en internasjonal boikott av varer produsert på okkupert palestinsk område. Israel må avslutte okkupasjonen og annekteringen av palestinsk land. Den folkerettsstridige muren må rives.

Vår solidaritet kjenner ingen landegrenser, arbeiderbevegelsen har alltid sett utover egne landegrenser. Skal vi som arbeidsfolk være trygge i jobbene våre, må vi stå sammen. Når arbeidsgiverne organiseres i internasjonale konserner og når kapitalen flyttes fritt mellom land, må også vi være internasjonale. Internasjonal solidaritet er viktigere enn noen gang. Faglige rettigheter angripes, og organisasjonsgraden synker i mange land i verden. Retten til å organisere seg og å forhandle kollektivt er helt grunnleggende. For å stå imot den internasjonale kapitalen må vi ha en motmakt som er sterk nok til å sikre rettferdig fordeling av ressursene. Kun en organisert arbeiderbevegelse har potensiale til å være denne motmakten.

Fagbevegelsen er internasjonal. Selv om vi i Norge møter utfordringer som er viktig å ta tak i, så er mange av utfordringene til arbeidere i andre land langt større. Samtidig som det er viktig å verne om våre opparbeidede rettigheter, er det viktig å bidra til at fagbevegelsen i andre land kan bygge ut sine. Fagbevegelsen har ulike kampmidler i ulike land og må samarbeide for å lære av hverandre for å bekjempe blant annet sosial dumping. Dersom arbeidstakere i andre land mister sine rettigheter, blir det vanskeligere med tiden for oss å beholde og styrke våre. Fellesforbundet må derfor arbeide aktivt sammen med den globale fagbevegelsen for å styrke rettighetene verden over.

Derfor er det viktig å støtte opp under søsterforbund og organisering i land med lav organisasjonsgrad. Både gjennom direkte samarbeid med forbund fra flere land og gjennom nordiske, europeiske og globale føderasjoner bidrar Fellesforbundet med å dele erfaringer og med konkret økonomisk støtte.

En sterk organisert fagbevegelse på europeisk og globalt plan er viktig for å fremme arbeidsfolks røst. FN-organisasjonene, WTO (verdens handelsorganisasjon) og særlig EU utvikler politikk som har direkte betydning for arbeidsfolks kår også i Norge. Lovgivning om handel, HMS-krav, arbeidstakerbeskyttelse osv. må ikke utformes uten at perspektivet til arbeidstakerne inkluderes. Fellesforbundet fremmer vårt syn både gjennom internasjonal fagbevegelse og gjennom norske myndigheter.

I USA blir organisering aktivt motarbeidet av delstatsmyndigheter og arbeidsgivere i en grad som er helt uakseptabel. Mange store norske konsern har produksjon i USA, og Fellesforbundet vil arbeide for å sikre at disse ikke motarbeider organisering. Dette kan vi gjøre gjennom globale rammeavtaler med konsernene, gjennom direkte kontakt med våre tillitsvalgte i konsernene og ved god kontakt med de amerikanske forbundene som representerer de aktuelle bransjene.

Fellesforbundet krever at alle norske konsern tar med seg god praksis fra Norge, herunder modeller for samarbeid med ansatte og tillitsvalgte. Norske konsern skal være positive til organisering og kollektive avtaler, både i amerikanske bedrifter og ellers i verden.

Vest-Sahara er okkupert av Marokko. Vest-Sahara er Afrikas siste koloni. Også denne okkupasjonen er i strid med folkeretten. Når et folkerettslig grunnlag foreligger, må Vest-Sahara anerkjennes som en selvstendig stat. I mellomtiden må Norge jobbe for en internasjonal boikott av marokkanske varer produsert i Vest-Sahara. Statens pensjonsfond utland må trekke seg ut av alle investeringer som støtter okkupasjonen i både Vest-Sahara og i Palestina.

Med fotball VM i Qatar i 2022 kom det fornyet oppmerksomhet på såkalt sportsvasking, altså at regimer bruker store internasjonale mesterskap for å pynte på manglende respekt for menneskerettigheter og demokrati. Fellesforbundet har samarbeidet med den internasjonale bygningsføderasjonen (BWI) om deres kampanjer opp mot arrangørene av mesterskapene. Forbundet har også engasjert seg i å øke oppmerksomheten om temaet nasjonalt. De fremskrittene som kom som følge av engasjementet i Qatar har vist seg være langt fra tilstrekkelig. Landsmøtet mener at arbeidet med å sikre arbeidstakerrettigheter i forbindelse med store sportsarrangement må fortsette.

Kampen mot ekstremisme og rasisme har alltid stått sentralt for arbeiderbevegelsen. Vi kan ikke sitte stille og se på den høyreekstremismen som har vokst seg altfor stor i Europa og resten av verden. Hvordan vi som samfunn svarer på fremveksten av slike krefter sier mye om oss. Vi har svart med åpenhet og demokrati. Fellesforbundet har laget en handlingsplan mot ekstremisme og rasisme for å øke fokus på og gi kunnskap om temaet internt i organisasjonen. Landsmøtet mener forbundet må fortsette med dette.

Tall fra FNs høykommissær for flyktninger viser at det er over 110 millioner mennesker på flukt. Svært mange flyktninger bor årevis i flyktingleirer mens de venter på å bli bosatt, mens andre legger ut på livsfarlige reiser over Middelhavet. FNs høykommissær for flyktninger har bedt Norge om å ta imot 5000 kvoteflyktninger i året. Vi er enig med regjeringen i at FNs kvotesystem er det tryggeste og mest rettferdige. Norge bør derfor ha som mål å følge FNs anbefalinger når det kommer til kvoteflyktninger.

Fellesforbundets internasjonale solidaritetsengasjement strekker seg lenger enn til faglige rettigheter. Demokrati, rettferdig fordeling og organisering er viktige verdier og en forutsetning for god faglig aktivitet. Norsk Folkehjelp er fagbevegelsens humanitære solidaritetsorganisasjon og Fellesforbundets foretrukne samarbeidspartner. Norsk Folkehjelp er en bred solidaritetsorganisasjon som er ledende på flere felt. Organisasjonen er verdensledende innen humanitær mine- og eksplosjonsrydding. Organisasjonene og dens frivillige er en viktig ressurs i den nasjonale beredskapen i Norge. Utviklingsprosjektene de har i 33 land bidrar til å styrke lokale organisasjoner sånn at sivilsamfunnet står bedre rustet til å hjelpe de som trenger det mest.

Samarbeidet med Norsk Folkehjelp er godt, med en samarbeidsavtale og prosjekt i Sør-Afrika som en spydspiss. Landsmøtet mener det er viktig å videreføre og styrke samarbeidet, inkludert å se på nye måter å inkludere medlemmer og organisasjonen i samarbeidet. Lokale klubber og avdelinger oppfordres til å melde seg kollektivt inn i Norsk Folkehjelp og økonomisk støtte bør fortrinnsvis gå til Norsk Folkehjelps arbeid der det er mulig. Landsmøtet oppfordrer også enkeltmedlemmer og tillitsvalgte til å melde seg inn i Norsk Folkehjelp. Fellesforbundet er stolte av samarbeidet med organisasjonen og ønsker å vise den frem.

UKRAINA

Russland gikk til fullskala angrepskrig mot Ukraina 24. februar 2022. Krigen er ulovlig og i strid med FN-pakten og den regelbaserte verdensorden. Daglig utsettes nå den ukrainske sivilbefolkningen for målrettede angrep. Denne terrorbombingen har ført til tap av tusenvis av ukrainske liv og har ført til at over 11 millioner ukrainere er drevet på flukt.

Reaksjonene mot Putins krig har vært unisone i Norge, men det finnes krefter både nasjonalt og internasjonalt som ikke fordømmer krigen og som ikke tar side med Ukraina. Dette gjelder også i internasjonal fagbevegelse. For Fellesforbundet er det viktig å bidra til at andre land og organisasjoner støtter Ukrainas rett til selvbestemmelse.

Den norske regjeringen har svart på Putins krigføring med full støtte til Ukrainas frihetskamp. Regjeringen har donert våpen og forsvarsmateriell og har gitt betydelige midler til humanitær bistand. Fellesforbundet mener denne støtten må fortsette til Ukraina igjen er fritt og til landet har bygget seg opp igjen.

Vi mener det er en styrke at regjeringens Nansen-program for Ukraina har støtte fra samtlige partier på Stortinget. Tydelige krav om respekt for menneskerettigheter og kamp mot korrupsjon må følge med midlene til Nansen-programmet. Særlig gjelder dette arbeidstakerrettigheter og organisasjonsfriheten. Ukraina har fortsatt betydelige utfordringer med vanstyre, mektige oligarker og korrupsjon. Organisasjonsfrihet, arbeidstakerrettigheter og fagforeninger har i flere år vært under angrep. Norge samarbeider internasjonalt om sanksjonene mot Russland, hovedsakelig gjennom EU, noe som må fortsette. Samtidig må vi sikre at bedrifter som blir direkte påvirket av sanksjonene gis muligheter for å tilpasse seg en ny virkelighet slik at arbeidsplasser ikke går unødig tapt.

Fellesforbundet har gjennom sine internasjonale føderasjoner gitt politisk og humanitær støtte til Ukraina. Vi skal jobbe sammen med ukrainsk fagbevegelse og med våre internasjonale føderasjoner for å fortsette den politiske, økonomiske og organisatoriske støtten. Ukrainske søsterorganisasjoner etterspør hjelp til gjenoppbyggingen, blant annet kompetansebygging innen byggfag. Asbest har vært i omfattende bruk helt til nå, og det er et stort problem. Fellesforbundet vil undersøke hvordan vi kan bistå med vår kompetanse innen HMS og asbesthåndtering. Norsk Folkehjelp er inne i Ukraina med et stort program for å rydde miner og eksplosiver, samt bygge kompetanse i befolkningen for hvordan beskytte seg mot udetonerte eksplosiver. De støtter også organisasjoner som jobber med menneskerettigheter og seksuell og kjønnsbasert vold.

Russland er vårt naboland og heller ikke Norge står upåvirket av krigen. I tillegg har krigen hatt store påvirkninger på internasjonal handel og priser som til syvende og sist rammer den norske befolkningen. Sanksjonene mot Russland som følge av krigen har i noen tilfeller også direkte konsekvenser for norske arbeidsplasser, særlig i de nordligste fylkene.

Norge har siden krigen startet mottatt titusener ukrainske flyktninger, noe som tilsvarer en stor norsk kommune. Fellesforbundet mener at Norge må stille opp for ukrainske flyktninger. Kommuner og lokalbefolkning stiller i dag som frivillige og gjennom flyktningapparatet lokalt. Norge har sjeldent mottatt så mange flyktninger på så kort tid og likevel hører man lite kritikk i

mediene, antakelig fordi denne gangen går det bra fordi det offentlige og lokalsamfunnene drar i samme retning. Dette må fortsette.

DEN POLITISKE SITUASJONEN

Verden er i dag mer utrygg og usikker enn på lenge. Pandemi, krig og sterk økning i både renter og priser på mat og strøm gjør at mange opplever at de har mindre å rutte med enn tidligere. Det er ikke akseptabelt at stadig flere familier lever i fattigdom og må stå i matkøer. I møte med økte priser og utgifter for den enkelte, må politikken bidra til at forskjellene i Norge reduseres.

Etter Stortingsvalget i 2021 fikk Norge et historisk flertall for et skifte bort fra Erna Solbergs høyreorienterte regjering. Politikken til dagens regjering har gitt mange gode gjennomslag for våre medlemmer. Pensjon fra første krone er særlig viktig for unge og deltidsansatte som nå får opptjening fra en mye større andel av sin lønn. Begrensningene i innleie er sterke og i tråd med våre krav. Mer enn dobling av fagforeningsfradraget, styrket Arbeidstilsyn og rett til heltid bidrar til et mer seriøst arbeidsliv. Dagens regjering viser at de lytter til fagbevegelsen og er villige til å innføre lover og regler til det beste for arbeidsfolk.

Etter kommune- og fylkestingsvalget i 2023 vil flere store byer, kommuner og fylker skifte fra å være styrt av de rødgrønne til å bli styrt av høyresiden. Vi er bekymret for at de mange tiltakene som er gjennomført i rødgrønne kommuner og fylker til bekjempelse av arbeidskriminalitet og innføring av seriositetsmodeller vil svekkes. Fellesforbundet krever at kommuner og fylker styrt av høyresiden fortsetter å følge og utvikle seriositetsavtalene.

Statsbudsjettet for 2024 viser fortsatt god retning for politikken i Norge. Regjeringen følger opp satsningen på næringspolitikken ved å styrke virkemiddelapparatet. Fag- og yrkesopplæring styrkes med en milliard for bedre gjennomføring i videregående opplæring, bedre utstyr i opplæringen og muligheten til å ta flere fagbrev.

Fellesforbundet må fortsette å jobbe opp mot politikken for å sikre rettighetene til våre medlemmer og for å sikre gode rammevilkår slik at man i årene fremover fortsatt har lav arbeidsledighet og høy sysselsetting i Norge. Når regjeringen skal foreslå endringer i rammevilkår må den ha en aktiv dialog med partene i bransjen og den må være bedre enn det som var på CO2-kompensasjonsordningen og den ekstraordinære arbeidsgiveravgiften.

I statsbudsjettet foreslår regjeringen å dekke eller forskuttere krav norske arbeidstakere har i yrkesskadeerstatningssaker etter konkursen til Alpha Insurance. Flere hundre arbeidstakere har uforskyldt havnet i en svært vanskelig økonomisk situasjon på grunn av konkursen. Det er bra at regjeringen rydder opp i den akutte situasjonen og samtidig varsler at de vil gjennomgå lovverket slik at dette ikke skjer igjen.

Landsmøtet mener det må bli en sentral oppgave for Fellesforbundet å sikre fortsatt rødgrønt styre og en sterkest mulig venstreside ved stortingsvalget i 2025. Erfaringene med dagens regjering og ikke minst erfaringene etter åtte år med høyreorientert regjering viser at det er i en Arbeiderparti-ledet regjering at Fellesforbundet kan få best gjennomslag på vegne av våre medlemmer. Fellesforbundet mener at Arbeiderpartiet, Sosialistisk Venstreparti og Senterpartiet er det naturlige utgangspunktet for en rødgrønn regjering. Vi mener at disse partiene må avklare regjeringsalternativet i god tid før valget. Samtidig er det et viktig mål å øke valg-deltakelsen blant Fellesforbundets medlemmer.

Plattformen til en rødgrønn regjering må sikre at sysselsettingen er høy, at vi har et sterkt og organisert arbeidsliv, kamp mot sosial dumping og arbeidslivskriminalitet, videreutvikling av petroleumsnæringen, offentlig eierskap til naturressurser, aktiv klimapolitikk og en aktiv nærings- og industripolitikk.

DET FAGPOLITISKE ARBEIDET OG SAMARBEIDET MÅ STYRKES

Fagbevegelsen spiller en avgjørende rolle i kampen for å sikre en utvikling med rettferdig inntektsfordeling og gode velferdsordninger for alle. I land der fagbevegelsen svekkes, ser vi at ulikhetene øker betydelig. En sterk fagbevegelse er den beste garantisten for en rettferdig inntektsfordeling, høy sysselsetting og verdiskaping som danner grunnlaget for våre velferdsordninger.

Fellesforbundets styrke baserer seg på høy organisasjonsgrad og tariffavtaledekning. Vi løser mange av arbeidsfolks utfordringer gjennom forhandlinger og samarbeid, og om nødvendig i konflikt med arbeidsgiversiden. Samtidig påvirker politikken hverdagen til våre medlemmer. Fellesforbundets landsmøte mener derfor det er viktig også å få politikken til å spille på lag med oss i arbeidet for å styrke rettighetene til alle våre medlemmer. Derfor må hele fagbevegelsen engasjere seg politisk.

Det er stor forskjell på om landet styres av politikk som utgår fra venstre- eller høyresiden. Både nasjonalt, regionalt og lokalt opplever vi at de rødgrønne partiene lytter til fagbevegelsen, og er villige til å gjennomføre politikk som samsvarer med Fellesforbundet sin politikk til det beste for vanlig arbeidsfolk.

Valgkamp koster. Når Fellesforbundet først tar side i politikken, mener landsmøtet at det er naturlig at forbundet også bidrar økonomisk. Det koster å drive valgkamp og støtten til de rødgrønne partiene bidrar til at de kan synliggjøre sin politikk. Den siste tiden har organisasjoner på høyresiden tilrettelagt for at hemmelige donorer kan gi store summer til de borgerlige partiene uten at det er åpenhet om hvem som står bak donasjonen. Landsmøtet mener dette er en demokratisk utfordring og mener det må være åpenhet rundt hvem de reelle donorene til politiske partier er. Fellesforbundets støtte er derfor viktig også som en motvekt til anonyme donorer på høyresiden. Fellesforbundet må også sette av midler i egen organisasjon for å styrke det fagligpolitiske arbeidet.

Landsmøtet mener at det fagligpolitiske arbeidet må forankres i hele organisasjonen, både blant den valgte ledelsen og ute i organisasjonen. Det må skapes arenaer for utveksling av erfaringer lokalt og skoleringsarbeidet må nå ut til enda flere. Målet er å øke interessen og aktiviteten i medlemsorganisasjonen og få flere aktivt med i politikken. I avdelinger som omfatter flere kommuner bør det etableres nettverk av fagligpolitiske kontakter i hver enkelt kommune.

Mange av fremtidens politikere begynner sin karriere i en av de politiske ungdomsorganisasjonene. Det er viktig at Fellesforbundet er til stede og har aktiv dialog også med disse for å kunne bidra til kunnskap og engasjement blant unge politikere, og samtidig står bak våre medlemmer som velger å engasjere seg politisk.

De politiske partiene og folkevalgte organer har løpende saker på sin dagsorden som er viktige for Fellesforbundets medlemmer. Derfor må det fagligpolitiske arbeidet utøves aktivt og kontinuerlig. Fellesforbundet skal ha kontakt med alle partier, både sentralt og lokalt, og med den til enhver tid sittende regjering for å fremme forbundets synspunkter og interesser. Fellesforbundet ønsker å styrke samarbeidet med-, og mellom, partiene på venstresida.

Fellesforbundet har et fagligpolitisk samarbeid med Arbeiderpartiet. Samarbeidet er både historisk og praktisk betinget. Historisk ved at samarbeidet har vært et verktøy for å fremme og forbedre arbeidernes stilling i samfunnet. Praktisk ved at Arbeiderpartiet gjennom sin størrelse har hatt kraft til å kunne omforme samfunnet i en retning som har gavnet fagbevegelsen og vanlige folk.

Samarbeidet blir utøvd både gjennom LO og direkte mellom forbundet og Arbeiderpartiet. Samarbeidet er basert på selvstendige organisasjoner. Landsmøtet mener dette samarbeidet skal videreføres og styrkes. Landsmøtet mener det er viktig å skape fellesarenaer for politisk interessert ungdom, som f.eks. AUF og ungdom i LO. Her er tiltak som felles skolering, politisk bevisstgjøring og erfaringsutveksling viktig.

TARIFFPOLITISK UTTALELSE

De landsomfattende tariffavtalene er bærebjelken i et organisert arbeidsliv. Gjennom tariffavtalene etableres et partsforhold mellom arbeidsgivere og arbeidstakere. Det er grunnlaget for at arbeidsfolk samlet kan ivareta sine interesser overfor arbeidsgiverne. Tariffavtalene regulerer først og fremst det direkte forholdet mellom arbeidere og deres organisasjoner på den ene siden, og arbeidsgivere og deres organisasjoner på den andre siden. I Norge er mange forhold knyttet til lønns- og arbeidsvilkår, stillingsvern og rettigheter også regulert gjennom lover og forskrifter. Skal vi forsvare arbeidsfolks interesser er vi derfor avhengig av å se sammenhengen mellom arbeidet med utvikling av tariffavtalene, politisk arbeid og styrking av fagbevegelsens organisasjon.

Både tariffavtaler og politisk arbeid må brukes til å styrke det organiserte arbeidslivet og sikre at det organiserte arbeidslivet legger rammene for utviklingen av hele arbeidslivet – også for den uorganiserte delen.

De landsomfattende tariffavtalene har vært viktige i utviklingen av det moderne Norge. Våre avtaler legger til grunn at det også er et fungerende lokalt partsforhold mellom ledelse og tillitsvalgte i den enkelte bedrift. Dermed er tariffavtalene viktige for organisering og aktivitet. De kan legge grunnlaget for et godt samarbeid om videreutvikling av bedriftene til beste for begge parter.

For at vi skal få et mer og bedre organisert arbeidsliv er det nødvendig med aktive klubber med skolerte tillitsvalgte, og at tillitsvalgte har reelle muligheter til å utøve sine verv. Hovedavtalen stiller en rekke krav til fungerende lokale partsforhold, valg av tillitsvalgte osv. som grunnlag for etablering av tariffavtaler. Dette må ivaretas også der kravet om avtaleoppsett kommer fra arbeidsgiversiden.

Medbestemmelse og bedriftsdemokrati

Retten til å være med på å utforme egen arbeidsplass og ta del i bedriftens utvikling har i alle år vært en viktig sak for fagbevegelsen. Stadige forandringer i samfunnet og i arbeids- og næringslivet, både nasjonalt og internasjonalt, gjør en kontinuerlig videreutvikling av bedriftsdemokratiet nødvendig.

En økende andel av våre medlemmer jobber i den anbudsutsatte delen av arbeidslivet. Anbud kompliserer partsforholdet, og er ikke tilstrekkelig lovregulert for å sikre de ansatte reel medbestemmelse og påvirkning på arbeidsplassen sin. Fellesforbundet skal jobbe for at lov og avtaleverket styrkes for å sikre medbestemmelse for alle arbeidsplasser.

Det er store forskjeller i hvor godt partssamarbeidet i den enkelte bedrift fungerer. Landsmøtet mener dette først og fremst må møtes med mer støtte, oppfølging og skoling til våre lokale tillitsvalgte. De må settes bedre i stand til å bruke sine rettigheter, og Fellesforbundet vil for eksempel arbeide for at flere virksomheter faktisk har ansattvalgte styremedlemmer i tråd med loven.

Stadig større andel av forbundets medlemmer jobber i bedrifter som er organisert i konsern eller konsernlignende strukturer, også med hovedkontor utenfor Norge. Dermed fattes mange

viktige beslutninger langt unna egen arbeidsplass og egen ledelse, kanskje i et annet land. Det er helt nødvendig at tillitsvalgte har innpass i de fora og på det nivå hvor beslutningene fattes, blant annet ved å gå inn for aktivitetsplikt, der bedrifter som kvalifiserer for representasjon har plikt til å undersøke og tilrettelegge for dette. Landsmøtet mener at det er de norske bedriftene som skal legges til grunn for styrerepresentasjon.

Bedriftsdemokratinemnda ble opprettet i 1972. Nemnda skulle sikre at ansatte var representert i virksomhetenes styrende organer i tråd med regelverket, og ble satt sammen av representanter fra LO, NHO og nøytrale medlemmer. Bedriftsdemokratinemnda ble nedlagt av Solbergregjeringen i 2017, og kompetansen ble overført til Tvisteløsningsnemnda. Fellesforbundet mener det ble en svekkelse for trepartssamarbeidet. Landsmøtet mener derfor at bedriftsdemokratinemnda skal reetableres.

Skal arbeidstakerrepresentasjon i bedriftenes styrer fungere etter hensikten er det en forutsetning at alle styremedlemmer behandles likt og gis den samme informasjon. Rett til opplæring må styrkes, inklusive rett til språkopplæring ved behov.

Fellesforbundet skal jobbe for at alle våre tariffavtaler omfattes av bestemmelsene i Hovedavtalens del B.

Tillit og fleksibilitet

Både forbundet og arbeidsgiverne er forpliktet av de intensjonene som ligger til grunn for en overenskomst. Vi forventer derfor av seriøse motparter at de aktivt forvalter avtalen i tråd med det som var intensjonen, og de løsningene som har blitt utviklet ut fra dette. Hvis derimot alt som ikke er regulert i avtaleteksten skal være overlatt til bedriftens styringsrett, må vi svare med krav om langt mer omfattende avtaletekster. Det blir derfor opp til arbeidsgivernes organisasjoner, gjennom praksis, å ta stilling til om de fortsatt vil ha avtaler som gir stort rom for lokale løsninger.

Landsmøtet i Fellesforbundet mener det vil være en fordel om en større del av arbeidslivsreguleringen forankres i avtaler mellom tariffpartene. Det vil både gi mer forutsigbarhet og en mer målrettet regulering.

Selv om det er bred enighet om betydningen av et organisert arbeidsliv, opplever mange at de må være villige til å streike for å oppnå en tariffavtale. For landsmøtet er arbeidet med organisering og etablering av tariffavtaler fundamentalt. Der arbeidsgivere forsøker å unngå tariffavtaler - enten gjennom organisasjonsfiendtlig virksomhet, etablering av husavtaler eller lignende - må vi bruke hele forbundets styrke for å sikre medlemmers mulighet til å arbeide i en tariffbunden bedrift.

Et godt organisert arbeidsliv forutsetter en høy organisasjonsgrad. Fellesforbundet har som mål å organisere alle arbeidstakere innenfor våre organisasjonsområder. Et ledd i dette er at lønns- og arbeidsvilkår skal fastsettes i tariffavtaler og lokale avtaler mellom bedriften og de tillitsvalgte. Ingen skal kunne avtale egne vilkår i strid med dem som er avtalt. En negativ konsekvens er at noen tror de får det samme uansett om de er organisert eller ikke – gratispassasjerer glemmer at de svekker vår forhandlingsstyrke og dermed bidrar til å holde alle nede.

Landsmøtet i Fellesforbundet mener det er riktig å slå ring rundt prinsippet om at avtalenes bestemmelser skal gjelde både organiserte og uorganiserte arbeidstakere, samtidig skal Fellesforbundet fremme tiltak som synliggjør verdien av å være organisert.

Lønn og fordeling – Frontfaget

Landsmøtet i Fellesforbundet mener at lønn skal avtales mellom partene i tariffoppgjør og ikke av politiske myndigheter. Landsmøtet understreker betydningen av å forsvare og videreutvikle frontfagsmodellen som grunnlaget for lønnsdannelse i Norge.

Frontfagsmodellen bygger på at det er lønnsevnen til den konkurranseutsatte industrien som avgjør hvilket lønnsnivå det norske samfunnet tåler. Gjennom forhandlingene på Industrieroverenskomsten mellom Norsk Industri og Fellesforbundet etableres det en økonomisk ramme som må være gjeldende for andre overenskomstområder og sektorer. Frontfagets oppgave kan kun gjennomføres i hovedoppgjør med forbundsvis oppgjør og reelt fungerende lokale forhandlinger, basert på avtalte kriterier.

Frontfagsmodellen er avgjørende for en bærekraftig kollektiv lønnsdannelse. Et mål er å unngå at økte renter eller arbeidsløshet skal brukes for å redusere lønnsveksten. Den koordineringen som skjer gjennom forhandlingene, legger også grunnlaget for at forbundet og LO kan sikre at framforhandlede rettigheter og goder kan gjøres gjeldende for overenskomster som har et svakere utgangspunkt for forhandlinger. Dette er en sentral del av frontfagsmodellen.

Landsmøtet i Fellesforbundet erfarer at de årvisse anslagene som NHO og LO gir av rammene for lønnsoppgjørene, blir misbrukt av arbeidsgiverne som et tak på lokale lønnsforhandlinger. Landsmøtet i Fellesforbundet kan ikke godta at det legges begrensninger og rammer for lokale forhandlinger. Vår evne til å skape rettferdig lønn avhenger av en høy organisasjonsgrad på den enkelte bedrift. Fellesforbundet vil derfor prioritere å utvikle sin lokale forhandlingsstyrke.

Skal vår forhandlingsmodell være bærekraftig må den også sikre de lavest lønnede. Landsmøtet i Fellesforbundet understreker derfor ambisjonen om å heve de lavest lønnede som en del av forbundets strategi for videreutvikling av frontfaget. Landsmøtet i Fellesforbundet legger til grunn at de reelle resultatene fra frontfaget skal være normen for lønnsoppgjørene, men samtidig gi rom for å utjevne lønnsforskjeller.

Lavlønn

Fagbevegelsen har alltid vært opptatt av å sikre små inntektsforskjeller og særlig ivareta de lavest lønnede. Små forskjeller er et kvalitetsstempel for et samfunn. Det bidrar til tillit og gjør det lettere å finne gode løsninger for utviklingen av samfunnet. Det er et mål i seg selv å minske forskjellene i det norske samfunnet. Sammen med skatte- og velferdspolitikken er innretning på lønnsdannelsen viktig for å nå dette målet.

Den norske konkurransevnen bygger på høy kompetanse og små lønnsforskjeller. Lave lønninger hemmer innovasjon og interessen for å ta i bruk nye teknologiske løsninger. Bedrifter med for svak lønnsevne hindrer derfor omstilling og utviklingen av vårt velferdssamfunn. En viktig oppgave for frontfagsforhandlingene er derfor å motvirke lavlønn og sosial dumping.

De viktigste virkemidlene i dag er overenskomstenes bestemmelser om minstelønn, garanti-

ordninger og egne tillegg til de lavest lønnede. Dette er virkemidler som må forsvares og videreutvikles.

Landsmøtet mener satsene for minstelønn må brukes for å etablere et reelt effektivt gulv innenfor et område. Det er også disse satsene som brukes ved allmenngjøring.

Måten lavlønnstillegg gis ved mellomoppgjør og samordnede oppgjør, medfører at mange lavlønnede ikke nyter godt av tillegget. For landsmøtet er det viktig at det etableres modeller for lavlønnstillegg som er treffsikker, understøtter overenskomstens lønnsatser og oppleves som rettferdig, som for eksempel bedriftsvise tillegg.

Behov for utvikling av overenskomstene

Arbeidslivet endres raskt. Tradisjonelle bransjer smelter sammen og nye oppstår. Skal de landsomfattende overenskomstene sette standarden for arbeidslivet er det nødvendig at fagbevegelsen evner å videreutvikle overenskomstene. Fellesforbundet arbeider for å utvikle brede bransjeoverenskomster med klare partsforhold.

Bussbransjeavtalene ble opprettet i 2007, blant annet som i et ledd i å få slått sammen flere av de ulike overenskomstene som den gang fantes i bussbransjen. I NHO-området er Fellesforbundet eneste part på LO-siden, mens i Spekter har flere LO-forbund partsforhold sammen med Fellesforbundet. Bussbransjen er viktig for Fellesforbundet, og landsmøtet vil at Fellesforbundet uansett partsområde skal være førstevalget for ansatte som ønsker å organisere seg i denne bransjen.

I noen områder er det nødvendig å etablere nye overenskomster, i andre er det viktigere å sikre at omfangsbestemmelsene endres slik at berørte arbeidstakere fortsatt har en tariffavtale å støtte seg på. Landsmøtet understreker betydningen av å lære av de erfaringene vi får mellom de ulike avtaleområdene.

Det tradisjonelle skillet mellom arbeidere og funksjonærer, mellom arbeidere og arbeidsledere, samt mellom arbeidere og ingeniører blir mer og mer utvisket. I 2022 ble det gjort endringer i Industriooverenskomsten som åpnet mulighet for at funksjonærgrupper i industrien kan omfattes av overenskomsten. Det er fortsatt behov for å ta i bruk de mulighetene dette har gitt.

ET SERIØST OG ORGANISERT ARBEIDSLIV

Et velorganisert arbeidsliv er selve grunnmuren i den norske modellen. Dette fundamentet må ikke forvitte. Det fordrer krafttak fra fagbevegelsen selv, men også fra myndigheter, lovgivere og arbeidsgivere. Fellesforbundet skal jobbe hver eneste dag for et arbeids- og samfunnsliv som er bygget på likeverd og solidaritet, og fortsatt stå i bresjen i kampen mot sosial dumping og for et seriøst arbeidsliv.

Tariffavtalene og arbeidsmiljøloven legger helt avgjørende premisser for utviklingen i arbeidslivet. Det er nå et akutt behov for en grundig og helhetlig gjennomgang av arbeidsmiljølovens bruk av begrepet «tariffavtale» og «tillitsvalgt». Det lave kravet til hva som er tariffbundet bedrift i arbeidsmiljølovens forstand, og den vide adgangen til gjennomsnittsberegning av arbeidstida, er et klart eksempel på undergraving av det organiserte arbeidslivet og at normalarbeidsdagen settes under press. Landsmøtet krever at i arbeidsmiljøloven og i annet relevant regelverk skal «tariffavtale» gjennomgående henviser til tariffavtale med fagforening med innstillingsrett, og «tillitsvalgt» skal henviser til tillitsvalgte med reelle rettigheter etter hovedavtaler.

Kampen mot løsarbeid

Landsmøtet mener at kampen mot løsarbeid må fortsette med full styrke i den kommende perioden. Faste og direkte heltidsstillinger skal være den absolutte hovedregelen. Det er uakseptabelt med bruk av innleie og falske selvstendige som fortrenger vanlige ansettelser. Svingende behov for arbeidskraft skal primært dekkes gjennom innleie fra reelle produksjonsbedrifter. Bemanningsbransjen setter løsarbeid i system og arbeidsgiveransvaret pulveriseres. Dette truer både den norske arbeidslivsmodellen og det organiserte arbeidslivet. Myndighetene må iverksette strenge og aktive tiltak for å begrense innleie fra bemanningsforetak, bruk av falske selvstendige og andre former for løsarbeid. Fellesforbundet vil fortsatt jobbe for at bemanningsbransjen avvikles på sikt. Fellesforbundet erkjenner at det vil skje gradvis over tid. Forskriftsadgangen i arbeidsmiljøloven §14-12(6) til å forby innleie må tas i bruk i bransjer og områder der vi mener det er nødvendig, slik det har blitt gjort innen bygg i Oslo, Viken og Vestfold. Fellesforbundet skal fortsatt kjempe for å styrke arbeidsfolks rettigheter og jobbe for at stillingsvernet ikke svekkes. Målet er et trygt og godt arbeidsliv for alle.

Med den rød-grønne regjeringen har vi fått viktige gjennomslag for et strengere regelverk for innleie fra bemanningsforetak. Hovedformålet er å styrke grunnbemanningen og å sikre faste og hele stillinger direkte i bedriftene der jobben skal gjøres – og dermed også å styrke det organiserte arbeidslivet. Fra 1. april 2023 er hovedregelen i alle bransjer i hele landet at kun vikarinneleie er tillatt. Det er imidlertid tillatt med innleie ut over hovedregelen, etter avtale med tillitsvalgte. Lovens grense mellom innleie og entrepriser er tydeliggjort for å unngå omgåelser. På byggeplasser i Oslo, Viken og Vestfold er det innført forskrift med forbud mot alle former for innleie fra bemanningsforetak. Videre er den generelle adgangen til midlertidige ansettelser fjernet og retten til heltid er styrket.

I den kommende perioden er det uhyre viktig å få det nye regelverket til å virke best mulig. Det er betydelig politisk motstand mot innstramningene, og seierne som er vunnet er under harde angrep. Høyre har allerede varslet at de vil liberalisere innleieregelverket om de får muligheten. Bemanningsbransjen tyr nå til ytterliggående virkemidler for å forsvare sine interesser, ved å angripe regjeringen gjennom rettsapparatet og ESA (Efta Surveillance

Authority). Og dette på tross av at andre europeiske land, som Tyskland og Belgia, har lignende restriksjoner på innleie.

Fellesforbundet må sammen med resten av fagbevegelsen mobilisere kraftig for å forhindre reverseringer og arbeide for et fortsatt rød-grønt flertall.

Forbundet startet arbeidet med et omfattende informasjons- og opplæringsopplegg om det nye regelverket knyttet til innleie og heltid allerede høsten 2022, under overskriften «Flere faste og hele stillinger». Dette arbeidet må følges kontinuerlig opp, og forbundet bør også utøve stort press mot myndighetene for å sikre at det gjennomføres tilsyn og kontroll med regelverket. Den offentlige arbeidsformidlingen må forsterkes, både for å erstatte bemanningsbyråenes rolle og for å gjenreise NAV som arbeidsformidler, ikke minst for unge arbeidstakere.

Kollektiv søksmålsrett for fagforeninger ved ulovlig innleie ble fjernet av Solberg-regjeringen i 2015, og deretter gjeninnført under Støre-regjeringen i 2022. Det bør framover også utredes innføring av kollektiv søksmålsrett i forbindelse med brudd på reglene om fast og midlertidig ansettelse og når det gjelder feilklassifisering av arbeidstakere som selvstendige næringsdrivende og falske frilansere. Forbundet må også jobbe for å styrke stillingsvernet og retten til å stå i stilling ved brudd på reglene.

Arbeidsmiljølovens bestemmelse om unntak for solidaransvar for innleide når utleiebedriften går konkurs, bør fjernes. Selv om ansatte i bedrifter som går konkurs kan få dekket forfalt lønn og feriepenger gjennom lønnsgarantiordningen, ser landsmøtet ingen grunn til å opprettholde dette unntaket. Det er heller ikke et tilsvarende unntak i allmenngjøringslovens solidaransvarsbestemmelse. Loven gir tre måneders frist for fremme krav. Selv om krav bør fremmes så tidlig som mulig, kan denne knappe fristen forhindre at legitime krav blir fremmet. Denne fristen må derfor utvides til 12 måneder.

Stortinget vedtok våren 2023 endringer i arbeidsmiljøloven som presiserer arbeidstakerbegrepet, for å forhindre misbruk av selvstendige og plattformarbeidere som i realiteten er ansatte. Lovendringene innebærer også at alle i utgangspunktet skal regnes som arbeidstakere, med mindre det er overveiende sannsynlig at det foreligger et oppdragsforhold. Fellesforbundet skal framover jobbe aktivt for sikre at lovendringene virker etter intensjonen og følges opp av tilsynsmyndighetene. Utfordringene er store i flere av forbundets bransjer, og ikke minst innenfor deler av transportnæringen.

Framover må hullene som brukes for å omgå regelverket tettes. Flere bemanningsforetak bruker eksempelvis nå arbeidskontrakter med kort oppsigelsesfrist som et alternativ til nulltimerskontrakter. Eventuelle avvik fra den lovbestemte oppsigelsesfristen på en måned kan bare være hjemlet i tariffavtale med fagforeninger med innstillingsrett.

Praktikantordningen gir mulighet for oppholdstillatelse for 6–12 måneder for personer fra tredjeland (land utenfor EØS-området) som er under utdanning. Ordningen gjelder generelt, men har særlig vært brukt i gartnerier. Landsmøtet mener at kun bedrifter som har tariffavtale med fagforeninger med innstillingsrett skal kunne rekruttere praktikanter etter ordningen. Dette vil begrense omfanget av ordningen og forhindre misbruk av praktikanter – selv om landsmøtets primære krav er at ordningen på sikt avvikles helt. Faglærte fra land utenfor EØS

kan få på visse vilkår få ordinær arbeidstillatelse i Norge, forutsatt at arbeidstakeren har tariffmessige vilkår. Myndighetene må ha en sterkere håndheving og kontroll med at disse reglene etterleves.

Offentlig innkjøp

Offentlig sektor kjøper hvert år varer og tjenester for over 700 milliarder kroner, hvorav byggenæringen utgjør en betydelig andel. Oppdrag for det offentlige er attraktive for seriøse virksomheter, men dessverre også for kriminelle og useriøse aktører. Fellesforbundet organiserer bygningsarbeidere, og har også mange medlemmer i andre bransjer hvor standarden på offentlige innkjøp har stor betydning – som i transport og logistikk, skipsbygging, miljøbedrifter og servering. Det offentlige har som stor innkjøper et særdeles stort ansvar i kampen mot useriøse aktører i disse bransjene. Landsmøtet krever at kommuner, fylker og stat må legge lista på et nivå som hindrer sosial dumping og setter høye standarder for seriøsitet hos leverandører av varer og tjenester.

Tariffavtalenes betydning og tillitsvalgtes rolle i offentlige innkjøp må styrkes. Offentlige innkjøpere skal bruke leverandører med tariffavtale der det er mulig. ILO-konvensjon 94 om offentlige anskaffelser og det norske anskaffelsesregelverket gir hjemmel til å stille krav om tariffmessige lønns- og arbeidsvilkår. Dette handlingsrommet må utnyttes fullt ut. Det er helt vesentlig at offentlige anskaffelser bidrar til å styrke det organiserte arbeidslivet, og at det skal være en fordel å ha tariffavtale. Tillitsvalgte må sikres en reell innflytelse i anbudsprosessene.

Norgesmodellen skal sikre seriøsitet i offentlige innkjøp, men må ikke danne et tak for hvilke krav som kan stilles. Norgesmodellen må hente ut det beste fra de lokale seriøsitetsmodellene. Fellesforbundet vil fortsette en aktiv innsats for å påvirke utformingen av Norgesmodellen, ikke bare i byggenæringen, men også i andre av våre bransjer. I tillegg til krav om lærlinger, fagarbeidere m.m., må det også stilles strenge krav til sikkerhet og arbeidstidsordninger. I bussbransjen fører anbudskonkurransene til sterkt press på de ansattes arbeidsforhold og valg av standarder på bussene. Yrkestransportlovens regler må som et minimum beholdes på dagens nivå og dagens praksis med krav til at bussbransjeavtalen i offentlige anbud må videreføres. Det må også innføres et regelverk som sikrer en tilsvarende regulering for miljøbedriftene. Også innkjøp fra skipsbyggingindustrien må inkluderes i Norgesmodellen. I dag er tildelingskriteriene ved offentlig innkjøp av skip i for stor grad basert på pris, noe som gjør at norske bedrifter med høye sosiale og miljømessige standarder taper i konkurransen mot utenlandske tilbydere. Fellesforbundet vil også jobbe for at VTA- og AIB-bedrifter prioriteres ved offentlige innkjøp.

Lov om virksomheters åpenhet og arbeid med grunnleggende menneskerettigheter og anstendige arbeidsforhold (åpenhetsloven) pålegger virksomheter å utføre aktsomhetsvurderinger for å stanse, forebygge og begrense negative konsekvenser på menneskerettigheter og anstendige arbeidsforhold. Det bør være et krav i offentlige anbud at alle tilbydere må dokumentere en slik prosess.

Tilsyn

Fagbevegelsen har fått mange gjennomslag når det gjelder reguleringer og tiltak mot sosial dumping, arbeidslivskriminalitet og løsarbeid. Men, mens reguleringer i seg selv er «billige», krever det betydelige ressurser å håndheve og praktisere regelverket. Erfaringer og rapporter fra våre tillitsvalgte viser at her er vi langt fra i mål. Arbeidstilsynet spiller en nøkkelrolle for å

sikre etterlevelse av lover og regler, også når det gjelder helse, arbeidsmiljø og sikkerhet mer generelt i norsk arbeidsliv. Det er viktig at Arbeidstilsynet og andre tilsyns- og kontrollmyndigheter, som Petroleumstilsynet (Havindustritilsynet), politiet, Skatteetaten og Statens vegvesen, styrker samarbeidet med hverandre på en kraftfull og effektiv måte.

Den rød-grønne regjeringen er nå i gang med en storrengjøring i arbeidslivet. Flere viktige lovendringer og tiltak er på plass eller på trappene, og i februar 2023 vedtok Stortinget at regjeringen må gjennomgå og vurdere Arbeidstilsynets hjemler for tilsyn, informasjonstilgang og sanksjonsmuligheter etter arbeidsmiljøloven. Regjeringen har videre lovet å styrke Arbeidstilsynet, samarbeidet mellom etatene og tilsynskapasiteten, og har lansert nye handlingsplaner mot sosial dumping og arbeidslivskriminalitet. Landsmøtet verdsetter denne nye kursen, og forbundet vil framover følge aktivt opp for å sikre at planlagte tiltak faktisk iverksettes. Selv om fagbevegelsen på mange måter utgjør førstelinjeforsvaret mot useriøsitet, er vi helt avhengige av et godt samspill med velfungerende og sterke tilsynsmyndigheter.

Dersom kriminelle aktører får fritt spillerom, vil strengere reguleringer i verste fall forverre konkurransesituasjonen for seriøse bedrifter. Det er særlig viktig at tilsyn, kontroll og tiltak forsterkes for å ivareta utenlandske arbeidstakere, som alt for ofte er utsatt for sosial dumping og lønnsstyveri.

Landsmøtet krever at:

- Bevilgningene til Arbeidstilsynet og andre relevante tilsyn må økes kraftig.
- Tilsynsmyndighetene må være mer ute på arbeidsplassene, og ha gode kontrollrutiner og kompetanse.
- Arbeidstilsynets hjemler og sanksjonsmuligheter må styrkes.
- Straffenivået for lovbrudd må økes.
- A-krimsentrene må styrkes.
- Det tverretatlige tilsynsarbeidet og informasjonsflyten mellom etatene må forbedres.
- Arbeidstilsynets samarbeid og kontakt med fagbevegelsen må styrkes.
- Bevilgningen til Fair Play gjennom statsbudsjettet må videreføres og økes.

Det er nærmest et mønster at når arbeidsmiljøloven strammes inn, så dukker det opp kreative metoder for å omgå lovbestemmelsene. Landsmøtet mener det bør lovfestes en egen omgåelsesregel i arbeidsmiljøloven, slik Fougnerutvalget foreslo. En omgåelsesregel vil sikre at praksiser som strider mot lovens formål, fanges opp i større grad enn i dag.

Ordnningen med regionale verneombud er opprettet av myndighetene i samarbeid med partene i arbeidslivet og finansieres av en årlig avgift som innbetales av virksomhetene i bransjene. De regionale verneombudene er viktige pådrivere for et godt og sikkert arbeidsmiljø i bransjene som har slik ordning, som per i dag er bygg og anlegg og hotell, restaurant og renhold. Jordbruks- og gartnerinæringene har et stort skadepotensial og mange brudd på arbeidsmiljøloven – særlig i sesongrelatert produksjon er mange arbeidstakere i en sårbar posisjon. De kommer ofte rett inn i arbeidssituasjonen, uten verken å kjenne norsk lovverk, hvilke vilkår de skal jobbe under eller hvilke rettigheter de har krav på. Landsmøtet mener derfor at det bør utredes å innføre en ordning med regionale verneombud for jordbruks- og gartnerinæringene, havbruk, transport og andre utsatte bransjer.

Landsmøtet vil framholde viktigheten av at alle nivåer i forbundet fortsatt bidrar i det løpende arbeidet mot useriøsitet og sosial dumping. Vi må også opprettholde det politiske presset for å sikre at myndighetene gjør sin del av jobben. Kampen mot sosial dumping, arbeidslivskriminalitet og useriøsitet er ikke bare viktig for våre medlemmer – men for hele arbeidslivsmodellen i Norge.

Allmenngjøring

Allmenngjøring av tariffavtaler er et svært viktig verktøy i kampen mot sosial dumping og lavlønnskonkurranse. Statistikk og forskning viser at dersom minstelønngulvet som settes gjennom allmenngjøring forsvinner, vil lønna presses nedover, med alle de negative konsekvensene det har. Landsmøtet er motstander av en lovfestet nasjonal minstelønn, slik mange andre land har. Tariffavtalene skal danne grunnlaget for lønnsdannelsen, også for minstelønngulv som fastsettes gjennom lov og forskrifter. Da er det helt avgjørende at vi har en sterk og funksjonell allmenngjøringsordning, som følges opp med effektiv kontroll av gjeldende allmenngjøringsforskrifter.

Innenfor Fellesforbundets områder er det per i dag allmenngjøringsforskrifter for byggeplasser, skips- og verftsindustrien, jordbruk og gartneri, hotell, restaurant og catering og gods-transport og turbil. Det er i hovedsak minstelønns- og reisebestemmelser som er allmenngjort. Det har gjennom årene utviklet seg en uheldig praksis hvor Tariffnemnda bruker lovens formål som begrunnelse for å allmenngjøre minst mulig. Landsmøtet mener det er viktig at forbundet fortsetter å fremme krav om allmenngjøring av de bestemmelsene forbundet anser som vesentlige, og at vi der det er nødvendig jobber for å motvirke nemndas innsnevrende praksis.

Hovedproblemet med allmenngjøringsordningen per i dag er at det tar altfor lang tid fra vi krever videreføring av en forskrift etter hovedoppgjørene, til Tariffnemnda fatter vedtak og ny forskrift trer i kraft. Dette tar oftest 6-8 måneder, hvilket gir en uakseptabel lang periode hvor forskriftene er i utakt med avtalenes minstesatser – med de negative konsekvensene det har for både arbeidstakere og bedriftenes konkurransesituasjon. Landsmøtet mener at en god og praktisk løsning på dette problemet vil være å oppdatere satsene i forskriftene automatisk når ny avtale trer i kraft etter tariffrevisjonen.

Allmenngjøringslovens bestemmelse om solidaransvar for lønn skal sikre at arbeidstakerne i en kontraktkjede får lønn etter allmenngjøringsforskriften. I allmenngjorte områder kan arbeidstakere som ikke får utbetalt riktig lønn og feriepenger fra egen arbeidsgiver, rette lønnskravet mot en virksomhet høyere opp i kontraktkjeden, men ikke mot byggherren. I dag er fristen for å fremme krav om solidaransvar tre måneder etter lønnsfallsdato. En utvidelse av fristen kan bidra til at flere saker kan fremmes og vil minske den økonomiske risikoen for arbeidstakerne. Landsmøtet krever at allmenngjøringslovens bestemmelse om solidaransvar også skal omfatte byggherren, og at fristen for krav må utvides til 12 måneder.

Allmenngjøringsloven bør også gjelde på Svalbard. Sysselsettingen i næringer som er utsatt for sosial dumping øker på øygruppa (som servering og overnatting), og det er verken praktiske eller juridiske grunner til å opprettholde dette unntaket i loven. I desember 2020 sendte regjeringen ut et høringsforslag om å gjøre allmenngjøringsloven gjeldende på Svalbard. Men det er fortsatt ikke fremmet en proposisjon til Stortinget om dette. Landsmøtet er bekymret for sendretkigheten i denne saken, og mener at det burde være uproblematisk å avgrense vedtak etter allmenngjøringsloven til de norske bosetningene på Svalbard.

Brudd på allmenngjøringsforskriftene må ha konsekvenser. Enkelte kommuner stiller nå krav om allmenngjort lønn eller tariffavtale for å gi skjenkebevilling. Fellesforbundet vil jobbe aktivt for at det fattes vedtak i flere kommuner om at det å følge allmenngjorte minstelønnsbestemmelser er en forutsetning for å få skjenkebevilling.

Seriøsitet i transportbransjen

Transportbransjen har et stort behov for arbeidskraft. Landsmøtet mener at for å styrke rekrutteringen til sektoren må det skapes trygge og gode arbeidsplasser.

Deler av sektoren er preget av useriøsitet, sosial dumping og alvorlig kriminalitet, både i lastebil- og varebilsegmentet. Turbussbransjen er fortsatt ikke tilstrekkelig regulert, kabotasjeregulverket er mangelfullt. Taxibransjen ble omtrent fullstendig deregulert under den forrige regjeringa. Forbundet skal fortsatt jobbe for at frislippet i taxibransjen reverseres og delta aktivt i det partssammensatte arbeidet for å rette opp i de verste konsekvensene.

Innenfor havnesektoren har norske myndigheter fortsatt ikke fått på plass en godkjenningssordning for havneoperatørselskapene og i renovasjon- og gjenvinning mangler det regler om virksomhetsoverdragelse. Fellesforbundet vil jobbe for et sterkere regelverk på alle disse områdene.

Sosial dumping i transport tar mange former og har særtrekk som krever spesielle tiltak. Dette gjenspeiles i at regjeringen har en egen handlingsplan mot sosial dumping i sektoren. Fellesforbundet vil aktivt følge opp de sentrale punktene i planen, og foreslå ytterligere tiltak der det er nødvendig. Det må blant annet innføres krav om løyve for nasjonal transport varebil med tillatt totalvekt 2.5-3.5 tonn og innføres HMS-kort for varebil.

Yrkessjåfører skal ha en trygg og sikker arbeidsplass der verken egen eller andres sikkerhet settes i fare. Det må etableres flere døgnhvileplasser og arbeidet med vei-, tunnel- og brosikring må intensiveres. Veier, toalettforhold, hvilemuligheter og teknisk utrustning av kjøretøyet må ha en standard som sikrer sjåførene et trygt arbeidsmiljø gjennom hele året.

Et trygt og inkluderende arbeidsliv

Arbeidslivet er preget av høyt tempo og stadige omstillinger, særlig på grunn av ny teknologi og det grønne skiftet. Den raske utviklingen må ikke gå på bekostning av partssamarbeidet og et forsvarlig fysisk, psykososialt og organisatorisk arbeidsmiljø. Det er avgjørende med god dokumentasjon av avtalt arbeidstid og faktisk arbeidet tid. Arbeidsmiljøloven må styrkes på dette punktet, også når det gjelder digital dokumentasjon. Et trygt og inkluderende arbeidsmiljø i ulike livsfaser får flere i arbeid, sørger for at flere står lenger i jobb og sikrer en verdig avgang til pensjonsalder.

Intensjonsavtalen om et mer inkluderende arbeidsliv (IA-avtalen) er et sentralt virkemiddel i HMS-arbeidet. Myndighetene må, sammen med partene, legge til rette for at IA-avtalen fortsatt kan bidra til å redusere sykefravær og hindre utstøting fra arbeidslivet og bidra til at flere står lenger i jobb. Landsmøtet mener at temaer knyttet til mental helse må få en større plass i IA-arbeidet, og løftes inn i bransjeprogrammene. Også VTA-ansatte må omfattes av IA-avtalen.

Landsmøtet krever at ferieloven endres slik at arbeidstakernes rettigheter ved fastsetting av

ferie styrkes. Retten til å avvikle sammenhengende ferie må utvides til fire uker. I noen bransjer får arbeidstakere fri med lønn på påskeaften, pinseaften, julaften og nyttårsaften, mens i andre bransjer pålegges arbeidstakere å bruke feriedager fordi bedriften skal holde stengt. Denne ulike praktiseringen av loven er uheldig. Ferieloven må endres slik at alle arbeidstakere har krav på fri med lønn på helligdagsaftener. Asbestrelaterte skader er fortsatt et alvorlig problem i Norge. Siden 1985 har det vært forbudt å bruke asbest i byggematerialer, men det finnes fortsatt mye asbest i både private og offentlige bygg. Fellesforbundet har i mange år advart mot de alvorlige konsekvensene av manglende kunnskap om asbest. Landsmøtet krever at myndighetene nå starter et arbeid med en nasjonal plan for fjerning av asbest.

Gjennomsnittsberegning av arbeidstiden

Landsmøtets erfaring er at det lave kravet til hva som er tariffbundet bedrift i arbeidsmiljølovens forstand og den vide adgangen til gjennomsnittsberegning av arbeidstiden benyttes til å sette normalarbeidsdagen under press, samt til å undergrave de aktuelle allmenngjøringsforskriftene og det organiserte arbeidslivet.

Landsmøtet krever at adgangen til gjennomsnittsberegning må begrenses og heves til fagforeninger med landsomfattende tariffavtale, og avtales med tillitsvalgte. Landsmøtet krever at det må synliggjøres hvilke dager det skal arbeides på og på hvilke dager det skal avspaseres for å kunne inngå avtale om gjennomsnittsberegning av den alminnelige arbeidstiden.

ET LIKESTILT ARBEIDSLIV

Likestillingen i Norge har kommet langt, men det er fremdeles alt for store forskjeller mellom kjønnene. Kvinner har jevnt over lavere lønn enn menn, har mer ansvar for ubetalte omsorgsoppgaver og er underrepresentert i lederposisjoner. Fellesforbundets mål er at alle skal ha like muligheter og lik lønn for arbeid av lik verdi. Alle skal ha like muligheter til utdanning, arbeid, karriere og familieliv. Fellesforbundet skal jobbe for at diskriminering og seksuell trakassering ikke skal forekomme i arbeidslivet.

Det er fortsatt skjev kjønnsfordeling i arbeidslivet. Ikke minst i flere av Fellesforbundets bransjer. Dette er problematisk. En god kjønnsbalanse på arbeidsplassene er til fordel for både menn og kvinner. Våre bransjer trenger kompetanse og arbeidskraft, og økt mangfold og bedre kjønnsbalanse er en vesentlig del av løsningen.

Landsmøtet mener at arbeidslivet aldri kan bli fullt ut likestilt før rekrutteringen til ulike yrker er jevnere fordelt mellom kjønnene. Vi må bruke flere virkemidler for å nå dette målet. Skal vi klare å rekruttere fra hele befolkningen, må vi starte tidlig og skjerpe måten vi fremstiller fagene og rollene i arbeidslivet på. Det er viktig at det brukes kjønnsnøytrale ord om yrker, fag og arbeidsplasser – både i brosjyrer, lovtekst og dagligtale. Dette kan påvirke unges utdanningsvalg og bidra til at flere velger mannsdominerte bransjer, som industri, bygg og transport. Fellesforbundet mener også at det er viktig at det jobbes med rekrutteringen av menn til kvinnedominerte bransjer. Rådgivningstjenesten i skolen må styrkes, og de som gir råd må øke sin kompetanse på likestilling og utradisjonelle yrkesvalg.

Partene i arbeidslivet og myndighetene må samarbeide tett om tiltak som kan bidra til å øke rekrutteringen til mannsdominerte fag og bransjer. Vi trenger mer kunnskap om hvilke mekanismer som bidrar til at kvinner forlater disse bransjene. Landsmøtet oppfordrer medlemmer og tillitsvalgte til å delta i både holdnings- og rekrutteringskampanjer. Det er viktig med gode rollemodeller for dem som søker seg til våre bransjer.

Vi trenger bedre tilrettelegging for balansen mellom arbeid og familie i våre bransjer. Ordningene må bli minst like gode som i offentlig sektor. Dette er viktig både for å sikre likestilling både for kvinner og menn og vil gjøre bransjene mer attraktive i framtiden.

De siste årene har vi sett tegn til at flere unge kvinner søker seg til tradisjonelt mannsdominerte fag. Skal vi lykkes med å beholde kvinnelige arbeidstakere, må arbeidsplassene legges til rette for begge kjønn. Arbeidsklær må tilpasses både kvinner og menn og lovverket knyttet til separate garderobes må styrkes. Det må også etableres gode rutiner for tilrettelegging for gravide arbeidstakere. I mange av bransjene som Fellesforbundet organiserer er det mye tungt fysisk arbeid. Ansatte utsettes blant annet for støy, støv og vibrasjoner. Fellesforbundet skal ta initiativ til forskning på hvilke konsekvenser slikt arbeid har på svangerskap.

Landsmøtet mener forbundet må skolere medlemmene i hvordan bruke likestillingsbestemmelsene i overenskomstene og drøftelsene etter Hovedavtalens § 9-3 for å fremme likestilling.

Aktivitets- og redegjørelsesplikten (ARP) er også et nyttig verktøy i dette arbeidet. Alle arbeidsgivere i Norge har en plikt til å jobbe aktivt, målrettet og planmessig for å skape mer likestilling

og hindre diskriminering på arbeidsplassen. Helt konkret betyr det at bedriftene skal iverksette tiltak og jobbe forebyggende for økt likestilling, selv om de ikke kjenner til at noen diskrimineres. Arbeidet skal også dokumenteres og redegjøres for. Pliktene varierer mellom offentlige-, og store og små private virksomheter. Selv om loven på dette området er bra, kan den fortsatt styrkes. Fellesforbundet må jobbe for at aktivitet- og redegjørelsesplikten i konsern gjelder på alle nivå.

Langt flere kvinner enn menn blir uføre i løpet av livet. Psykiske lidelser og muskel- og skjelett-sykdom er de mest vanlige årsakene til uførhet. Tidlig og målrettet tilrettelegging er et viktig virkemiddel for å hindre at ansatte blir uføre, og her har arbeidsgiverne et stort ansvar. Partene i arbeidslivet og myndighetene må i fellesskap jobbe for økt oppmerksomhet rundt kvinnehelse, slik at flere kvinner kan stå i arbeid til pensjonsalder. Menn og kvinner er ulike, vi opplever sykdommer ulikt, vi reagerer ulikt på medisiner, vi opplever andre symptomer og vi har i stor grad ulike sykdommer. Dette må det tas høyde for i utarbeidingen av tiltak, strategier og handlingsplaner, også når det gjelder arbeidshelse.

Alle former for trakassering på arbeidsplassen er uakseptabelt, uansett hvem det rammer. Når det gjelder seksuell trakassering, er kvinner særlig utsatt. Trakassering er et alvorlig arbeidsmiljøproblem, og arbeidsgivere må jobbe systematisk med forebygging, rutiner for varsling og håndtering av slike hendelser. Fellesforbundet må være en pådriver for å stoppe mobbing og alle former for trakassering i våre bransjer.

I mange bransjer dominert av kvinner og etniske minoriteter er deltid fortsatt svært utbredt, med de negative konsekvensene det har for jobbtrygghet, inntekt og andre rettigheter. I 2023 ble det innført en heltidsnorm i arbeidsmiljøloven, og rettighetene til deltidsansatte er med dette betydelig styrket. Fellesforbundet vil arbeide aktivt for å sikre at loven følges opp av arbeidsgivere og myndigheter. Kampen for heltidsstillinger står ikke i motsetning til at det også skal være mulig å jobbe deltid. Retten til deltid er for mange en nødvendig forutsetning for deltakelse i arbeidslivet i ulike livsfaser. Samtidig er det å få bukt med ufrivillig deltid helt nødvendig for å oppnå likestilling i arbeidslivet.

Landsmøtet mener at trepartssamarbeidet må brukes til konkrete og aktive likestillingstiltak. Det er fortsatt viktig med en aktiv likestillingspolitikk, en egen likestillingslov og et effektivt håndhevingsapparat.

Alle medlemmer i Fellesforbundet er forskjellige. De jobber i ulike bransjer og har blant annet forskjellig etnisk opprinnelse, kultur, legning og religion. Mangfold på arbeidsplassene, i organisasjon og i samfunnet er et gode og en ressurs. Det er derfor viktig at alle grupper høres der avgjørelser tas. For å få til dette må vi ha en aktiv integreringspolitikk. Rasisme, høyreekstremisme og diskriminering må bekjempes både i arbeidslivet og på andre samfunnsarenaer.

PENSJONSPOLITISK UTTALELSE

Det norske pensjonssystemet i privat sektor består av tre hovedpilarer; alderspensjon fra folketrygden, avtalefestet pensjon (AFP) og tjenestepensjoner. Det er nå 20 år siden arbeidet med den siste store pensjonsreformen startet opp. Ny AFP, uføretrygd og endringer i tjenestepensjonslovene var del av reformen. Landsmøtet viser til behovet for brede politiske forlik rundt pensjonssystemet som sikrer en viss forutsigbarhet for framtidige pensjoner.

Alderspensjon fra folketrygden

Det har nå gått mer enn ti år siden pensjonsreformen ble innført. En sentral målsetting var at flere skulle jobbe lengre. Muligheten til lange yrkeskarrierer varierer med yrkesløp, den enkeltes helse og ikke minst situasjonen i arbeidsmarkedet. Pensjonsnivået vil årlig nedjusteres med økende levealder i befolkningen om folk ikke utsetter avgangsalderen betydelig. Dermed kommer den sosiale bærekraften under press. Særlig de som ikke kan stå lengre i arbeid har dermed utsikt til å få en pensjonsdekning som ikke kan forsvares i vårt solidariske samfunn.

Det er nå bred enighet om at det er et særskilt behov for å løse problemene med arbeidsfolk som er slitne og ikke orker å stå lengre i arbeid, men ikke uføre, for å kompensere for levealdersjusteringen.

Fellesforbundets landsmøte krever at det etableres en sliterordning innenfor folketrygdens alderspensjon, før det eventuelt gjøres endringer i dagens aldersgrenser. Ordningen bør være knyttet til antall år i arbeid og ikke stille krav til medisinsk vurdering.

Landsmøtet mener minsteytelsene skal reguleres i takt med lønnsveksten.

Uføre kan ikke stå lengre i arbeid for å kompensere for levealdersjusteringen. Landsmøtet mener at uføre må skjermes fullt ut mot effekten av levealdersjustering. Fellesforbundets landsmøte mener det bør ses på reglene for fribeløp og avkortning slik at vi får en uføretrygd som stimulerer til økt yrkesdeltakelse.

Fellesforbundets landsmøte mener flyktninger som innvilges asyl i Norge også må sikres økonomisk i alderdommen. Først og fremst gjennom utdanning og arbeid, men at de også må sikres en minsteytelse ved manglende mulighet til opptjening i folketrygden.

Alderspensjon fra folketrygden er, og skal være, det bærende elementet i det norske pensjonssystemet. Fellesforbundet mener at alderspensjon fra folketrygden må være så stor at den gir et rimelig utkomme til alle, og at den skal stå i et visst forhold til inntekt som yrkesaktiv. Den manglende utviklingen av ytelsene innenfor folketrygden har medført at det over tid er etablert tilleggspensjoner som har fått økt betydning i privat sektor.

Fellesforbundets landsmøte mener det samlede pensjonssystemet må sikre alle en inntekt i alderdommen og legge til rette for overgang fra arbeid til pensjon i tråd med folketrygdens formål. I tillegg må pensjonssystemet være økonomisk og sosialt bærekraftig, med en god fordelings- og likestillingsprofil, og bygge på enkle og forståelige hovedprinsipper. Fellesforbundets landsmøte mener derfor at det må være mål at den samlede pensjonen skal utgjøre 2/3 av tidligere lønn, og mer til de lavest lønnede.

Avtalefestet pensjon (AFP)

Det råder stor usikkerhet blant våre medlemmer om konsekvensene av å reforhandle hele AFP- ordningen etter modellen som foreslås av LO. Finansiering av ordningen er uavklart, og landsmøtet frykter at økte kostnader ved ordningen vil gjøre arbeidet med å tegne tariffavtaler vanskeligere.

Landsmøtet ønsker ikke at AFP ordningen skal påføre bedriftene særlig økning i kostnader. Landsmøtet ønsker heller ikke å bruke store deler av kommende tariffoppgjør i en situasjon preget av dyrtid og reallønnsnedgang for våre medlemmer.

Videre er det stor usikkerhet knyttet til ytelsen våre medlemmer vil få i en ny AFP ordning. LOs skisse antyder en opptjeningstid på 35-40 år for å oppnå en ytelse på dagens nivå. En slik opptjeningstid vil gi flertallet av våre medlemmer betydelig reduksjon i AFP pensjon og er ikke akseptabelt. Fellesforbundet vil ikke godta noen reduksjon i AFP ytelsene.

Fellesforbundet anser at protokollen fra det samordnede oppgjøret i 2018 ikke er oppfylt. Forutsetningene fra avtalepartene gjør det svært utfordrende å utforme en AFP-ordning som ivaretar våre medlemmers pensjonsnivå.

LO gav i 2018 løfte om at medlemmene selv skulle få velge mellom reformert AFP eller om man ville beholde eksisterende AFP, i en egen uravstemning i forkant av tariffoppgjøret. Dette løftet er brutt, og LO har ikke til hensikt å oppfylle dette løftet denne gangen heller.

Dersom man i et samordnet oppgjør skal forhandle frem en helt ny AFP blir det tøffe forhandlinger med NHO, og resultatet kan ikke garanteres. Vi vet hva vi har, men ikke hva vi får. Landsmøtet vil derfor ta utgangspunkt i dagens ordning og forbedre denne.

Såkalte hull kan tettes ved å forhandle regelverket i ordningen. Reglene ble noe forbedret i 2018, og flere slike forbedringer kan innføres. Dagens ordning kan gjøres mer tilgjengelig med et mer fleksibelt regelverk. Myndighetene må øke sitt bidrag for å styrke den eksisterende ordning. Dette vil sørge for at flere vil kunne få AFP i fremtiden, og at færre vil falle utenfor. Fellesforbundet mener slike forbedringer kan innføres også i forbundsvise oppgjør.

Dagens sliterordning kan styrkes ved å øke kapitalen i ordningen, slik at man kan få en ytelse som virkelig hjelper de som trenger det.

Landsmøtet i Fellesforbundet respekterer de demokratiske prosessene i oppkjøringen til tariffoppgjøret i 2024, og vil derfor ikke forplikte seg til en samordnet oppgjørform. Fellesforbundet vil legge medlemmenes krav til grunn for oppgjøret i 2024.

Landsmøtet i Fellesforbundet avviser LOs forslag til reformert AFP.

Tjenestepensjon

Fellesforbundet har fra 2016 fått gjennomslag for mange forbedringer i tjenestepensjonslovene, men tross disse forbedringene, er systemet for tjenestepensjon fortsatt oppstykket og unødig komplisert.

Tjenestepensjonene i privat sektor er regulert i flere lover. Dette gjør det vanskelig å orientere seg både for arbeidsgivere og ansatte. Det må være et mål å gjøre informasjon om pensjonssystemene mest mulig forståelig og tilgjengelig. Landsmøtet mener lov- og regelverk for tjenestepensjoner i privat sektor må gjennomgås og forenkles.

Det er i dag komplisert for arbeidstakere å få oversikt over og føre kontroll med arbeidsgivers premieinnbetalinger. Reglene for utregning av grunnlag for innbetaling må forenkles. All lønn inntil 12 G må danne grunnlaget. Arbeidsgivers mulighet til å unnta varierende eller midlertidige tillegg og overtid må fjernes. Grunnlaget og innbetalingene må komme klart fram på arbeidstakers lønsslipp.

Permitterte arbeidstakere skal fortsatt stå i ordningen, og arbeidsgiver skal innbetale som om den permitterte var i arbeid. Arbeidstakere skal ikke kunne utmeldes av ordningen som følge av arbeidskamp.

I dag er alle i offentlig sektor dekket av uførepensjon, men bare et mindretall av arbeidstakere i privat sektor har en slik dekning. Landsmøtet mener det må innføres uførepensjon i obligatorisk tjenestepensjon (OTP), slik at alle får et tillegg til den offentlige uføretrygden.

Det er fra 2021 plikt for arbeidsgivere til å rapportere pensjonsleverandør via A-meldingen. Løsningen for å dele inntektsopplysninger med pensjonsleverandørene er på plass, og flere store pensjonsleverandører har allerede tatt i bruk løsningen. Landsmøtet mener denne løsningen må gjøres obligatorisk for alle bedrifter og leverandører.

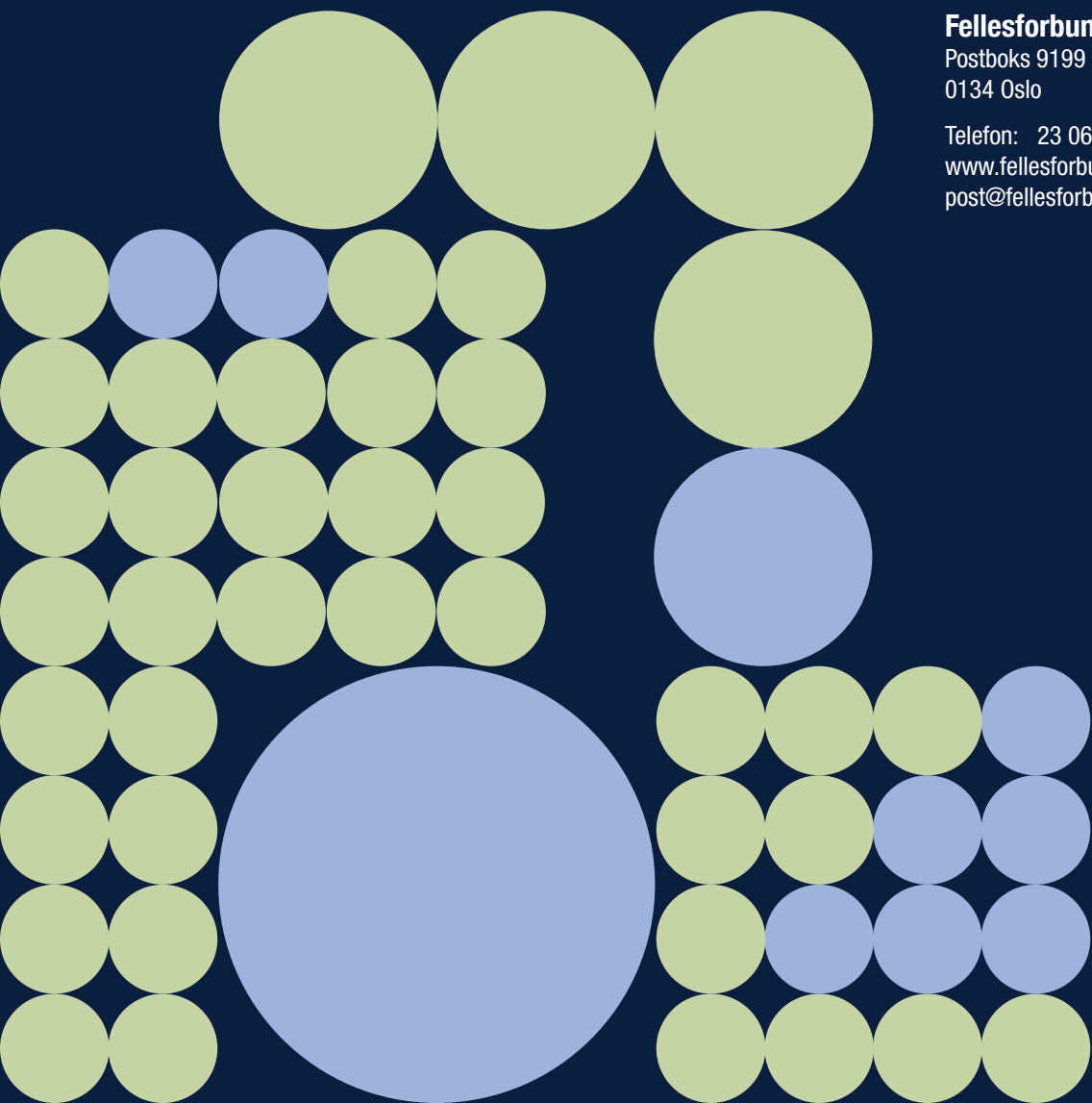
LO-kongressen i 2022 vedtok at tjenestepensjonsordningene må forbedres ved å heve minstesatsen, i første omgang til fire prosent. Landsmøtet slutter seg til denne ambisjonen, men mener det må gjøres etter en samlet prioritering av pensjonskostnadene i privat sektor.

Fellesforbundet

Postboks 9199 Grønland
0134 Oslo

Telefon: 23 06 31 00
www.fellesforbundet.no
post@fellesforbundet.no